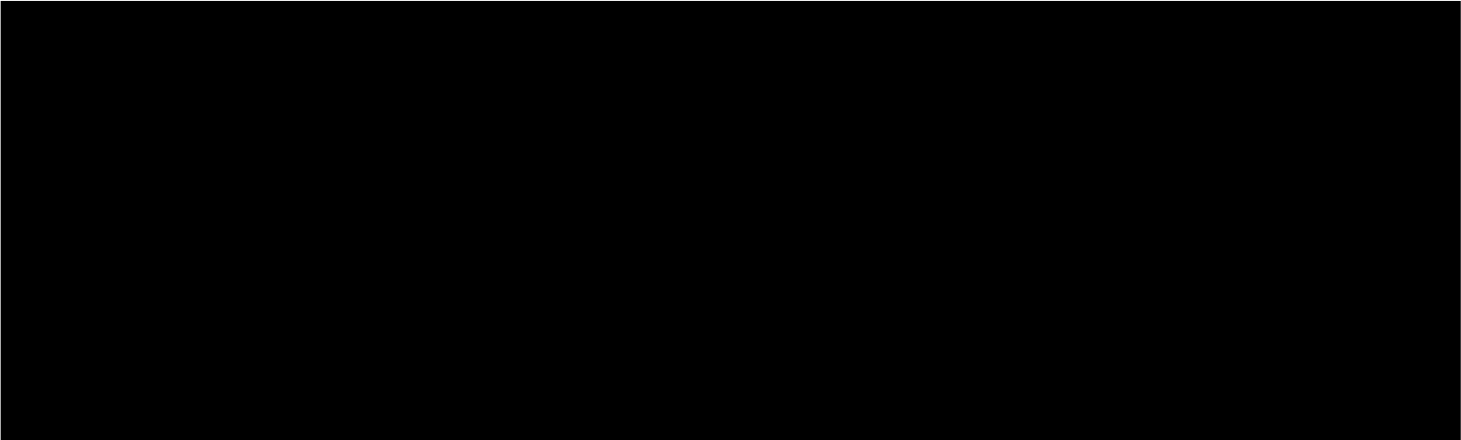

Landgoed De Bonenburg, Heerde

Tuinhistorisch onderzoek en waardestelling

11 januari 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

INHOUD

1. Inleiding	5
2. Historische ontwikkeling	7
2.1 Voorgeschiedenis	7
2.2 Eerste vermelding en oudste afbeelding	9
2.3 Eerste helft 19 ^e eeuw: omvorming in landschapsstijl	11
2.4 Tweede helft 19 ^e eeuw: De Bonenburg onder de Van Regteren Altena's - een vernieuwd huis en park	15
2.5 De Van Regteren Altena's op De Bonenburg in de eerste helft van de 20 ^e eeuw	23
2.6 1953 - heden: recente ontwikkelingen	33
3. Actuele situatie en waardering	37
3.1 Werkmethode	37
3.2 Omschrijving actuele situatie	39
3.3 Waardestelling	49
Literatuur en noten	50

De 'Bolletjeskaart' met de begrenzing van het rijksmonument. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

1. INLEIDING

De als rijksmonument beschermde, historische buitenplaats De Bonenburg ligt aan de Bonenburgerlaan 41 te Heerde. Het landhuis en het landgoed dragen de naam van 16^e-eeuwse ambtsjonker Van Boinenburg. Het huiseiland waarop het hoofdhuis staat is onderdeel van een groter landgoed dat in eigendom gesplitst is: het huiseiland is in particulier bezit; de rest van het oorspronkelijke landgoed is in eigendom van de Stichting Geldersch Landschap en Kastelen. De huidige eigenaar van het huiseiland heeft De Bonenburg aangekocht als woonhuis en is voornemens op de locatie van het voormalige koetshuis (gesloopt in 1975) een nieuw "koetshuis" te bouwen. Tevens is de tuin- en parkaanleg, die basaal is onderhouden, toe aan renovatie. In verband met deze plannen is er behoefte aan een goede cultuurhistorische analyse van de buitenplaats, inclusief waardestelling, die als toetsingskader kan dienen. Voorliggende rapportage voorziet in die behoefte.

Methodologie

Historisch onderzoek

Het historisch onderzoek omvat kaart- literatuur- en archiefonderzoek. Het onderzoek richt zich met name op de ruimtelijke structuur van de buitenplaats met haar tuin- en parkaanleg en de verschillende daarin voorkomende bouwwerken. In het onderzoek zal specifiek aandacht worden besteed aan de voorganger van het te herbouwen koetshuis in verband met de cultuurhistorische onderbouwing voor herbouw op deze locatie. Een bouwhistorisch onderzoek behoort niet tot de opdracht.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van de collectie archiefstukken en afbeeldingen die aanwezig zijn op De Bonenburg, het archief van Staatsbosbeheer in het Nationaal Archief en is contact gelegd met dhr. ████████ die aan een publicatie over De Bonenburg werkt en daarvoor veel materiaal heeft verzameld. Eerdere rapporten waarin de historie van De Bonenburg behandeld wordt zijn de beheersrapporten van Albers Adviezen en Stichting PHB uit respectievelijk 2003 en 2002 (zie literatuurlijst). Het historisch onderzoek is uitgevoerd conform de methodiek *Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek* (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2012).

Beschrijving en inventarisatie actuele situatie

Deze onderzoeksfase richt zicht op de actuele situatie van het plangebied. De actuele situatie is op hoofdlijnen geïnventariseerd en vastgelegd door middel van kartering. De inventarisatie omvat een overzicht van de bestaande bouwwerken, de wegen en paden, de waterpartijen en watergangen en de beplantingsstructuur. Voor deze inventarisatie is veldonderzoek gedaan en gebruik gemaakt van het door de opdrachtgever (of de gemeente) digitaal geleverde kaartmateriaal (GBKN) en een recente luchtfoto (winterbeeld) van de actuele situatie.

Tuinhistorische analyse en waardestelling

Deze onderzoeksfase omvat de synthese van het historisch onderzoek en de inventarisatie van de actuele situatie en resulteert in een tuinhistorische analyse en waardestelling van de actuele situatie van De Bonenburg. Een specifieke architectuur- en bouwhistorische beschrijving en waardestelling van de eventueel voorkomende individuele bouwwerken behoort niet tot de opdracht.

Ligging en plangebied

Landgoed De Bonenburg ligt op de rand van de Veluwe, ten zuidoosten van de plaats Heerde, in de provincie Gelderland. Het plangebied betreft het huiseiland van De Bonenburg met zijn tuin- en parkaanleg; het wordt begrensd door De Grift, de gracht en de Bonenburgerlaan. De Grift mondt aan de noordzijde van het landgoed uit in het Apeldoorns Kanaal. Het plangebied is onderdeel van een groter landgoed.

Monumentstatus

De Bonenburg is beschermd als complex historische buitenplaats met complexnummer 515271. De complex historische buitenplaats omvat de volgende als rijksmonument beschermde onderdelen: een hoofdgebouw (nr. 515272), een historische tuin- en parkaanleg (nr. 515273), met daarin een tuinmuur (nr. 515274), een theekoepel (nr. 515275) en een boerderij (nr. 515276).

Met uitzondering van de boerderij, de Aernt/De Arend, vallen al deze onderdelen in het plangebied.

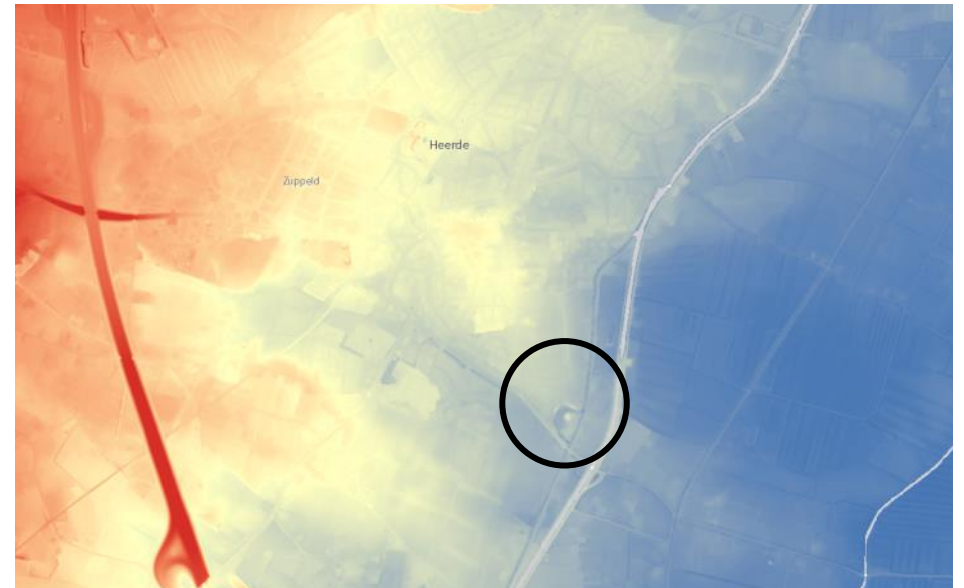

Het huidige gehele landgoed Bonenburg; met ten noorden van de Bonenburgerlaan het oude, als rijksmonument beschermde landgoed, en ten zuiden van de Bonenburgerlaan het nieuwe Bonenburg zoals het in de jaren '90 van de vorige eeuw en vanaf 2016 is uitgebreid door respectievelijk de heer [REDACTED] (ca. 83 ha) en de huidige eigenaar (ca. 4 ha).
Kaart via dhr. Vreekamp

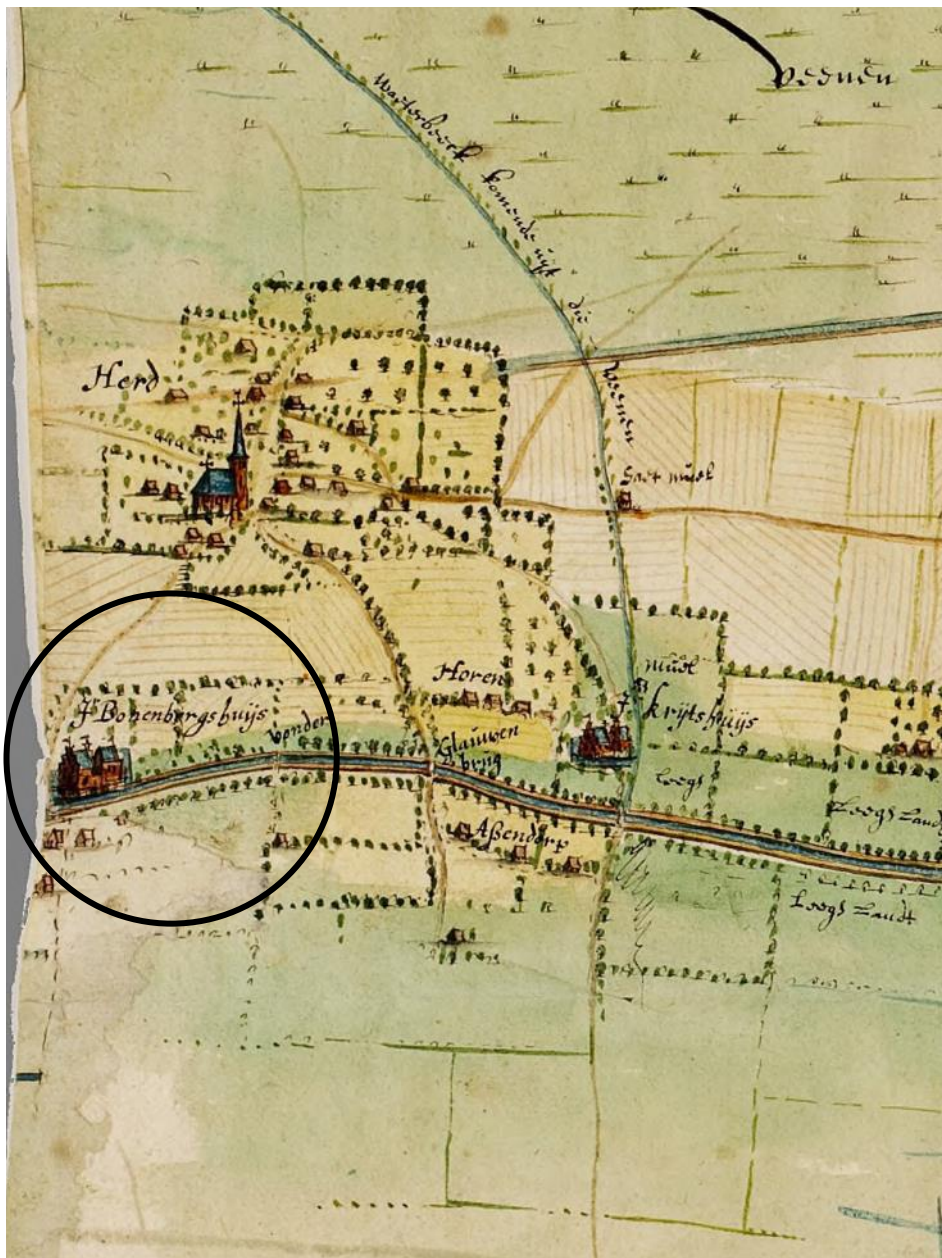
2. HISTORISCHE ONTWIKKELING

2.1 Voorgeschiedenis

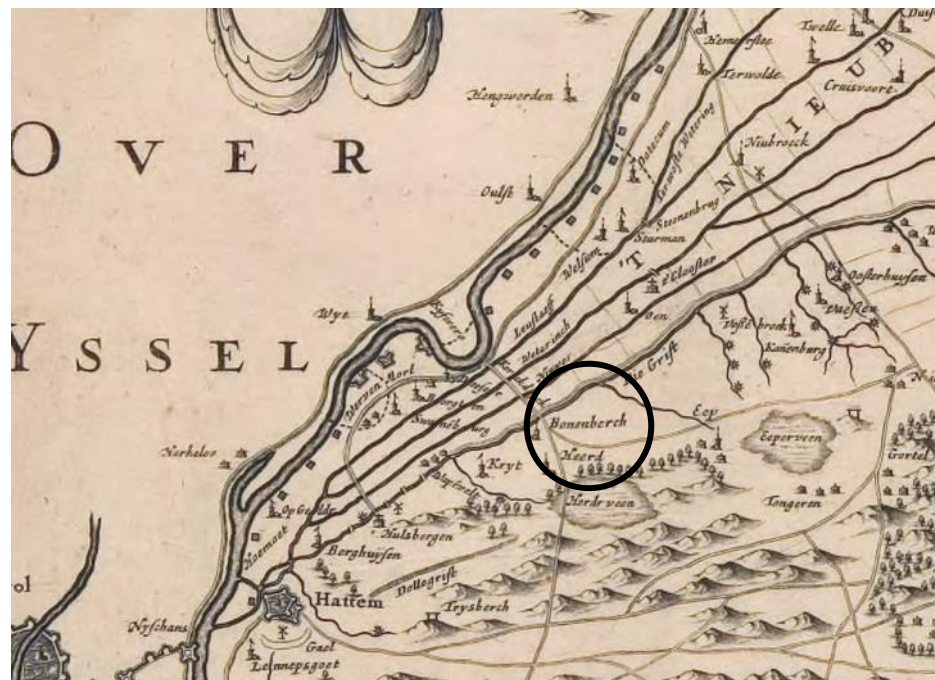
De Bonenburg ligt op de overgang van de Veluwezoom en het IJsseldal. De Veluwe is ontstaan in de voorlaatste IJstijd, het Saalien (ca. 180.000 tot 130.000 jaar geleden), waarbij door oprukkend landijs grote stuwwallen ontstonden. De Bonenburg ligt aan de Grift, een oude waterloop die rond 1370 gegraven is. De Grift was onderdeel van de afwatering van het natte gebied tussen Apeldoorn en Hattem.

De Bonenburg en omgeving op het Actueel Hoogtebestand Nederland. De blauwe delen liggen het laagst; de rode het hoogst. Op het AHN is duidelijk zichtbaar dat De Bonenburg aan de rand van de Veluwe ligt, daar waar de Veluwezoom overgaat in het IJsseldal.

De oudste afbeelding van De Bonenburg op een kaart van N. van Geelkercken van De Grift, 1628. Gelders Archief 0124 Hof van Gelre en Zutphen 5118

Boven: detail van een kaart van Van Geelkercken van De Veluwe, zonder datum (verm. 1635), Gelders Archief 0509 Kaartenverzameling 191. De Bonenburg ("Bonenberch") ligt ter hoogte van de oversteekplaats in de Grift aan een belangrijk knooppunt van wegen.

Nieuwe kaart van t kwartier de Veluwe, J. Keizer 1741. WUR spec. coll. De kaart geeft niet meer informatie dan de kaarten van Van Geelkerckken.

2.2 Eerste vermelding en oudste afbeeldingen

De eerste vermelding van de naam "Bonenburg" dateert uit 1543; er is dan sprake van het geslacht "Van Boinenburg, genoot Honstein".¹ Dit geslacht had in 1543 bezittingen in Heerde, maar of dit ter plaatse van de huidige Bonenburg was, is onbekend.²

De oudste kaart waarop De Bonenburg staat weergegeven is een kaart van De Grift van Nicolaes van Geelkercken, uit 1628. "t Bonenbergshuijs" staat pal aan en ten westen van de Grift. Het huis met trapgevel vertoont overeenkomsten met het huis zoals dat staat afgebeeld op een prent van C. Pronk uit 1732. Op de kaart uit 1628 is het onderscheid tussen de lager gelegen percelen ("Leege weiden of Broeklanden") en de hoger gelegen Veluwe duidelijk aangegeven. Langs de Grift staan bomen. Van een parkaanleg bij De Bonenburg is op deze kaart geen sprake. Wel is duidelijk te zien dat het huis in deze periode al een rechthoekige omgrachting heeft, waarvan de oostelijke zijde gevormd wordt door de Grift. Op deze kaart staat ook (een voorloper van) boerderij/herberg De Aernt/De Arend afgebeeld. In de 16^e en 17^e eeuw heeft in het Bonenburgerbos ook een boerderij genaamd 'De Prins' gelegen.³

Het oudste deel van het huidige De Bonenburg stamt voor zover bekend uit 1633; aan de zuidoostzijde van het huis bevindt zich een muuranker met dat jaartal. Van een huis De Bonenburg vóór 1633 zijn bij een restauratie in 1990 geen bouwsporen aangetroffen.⁴ Uit de kaart van Van Geelkercken blijkt echter dat er in ieder geval in 1628 al een De Bonenburg stond.

Een tweede kaart waarop De Bonenburg staat aangegeven is een kaart van de Veluwe uit ca. 1635, ook van Van Geelkercken. Hierop is goed te zien dat De Bonenburg ("Bonenberch") is gelegen aan een belangrijk knooppunt: daar waar de wegen vanuit Heerde en Tongeren richting de IJssel samenkomen. Dit is de oude verkeersweg Apeldoorn-Zwolle. Op deze kaart is evenmin iets van een aanleg te zien.

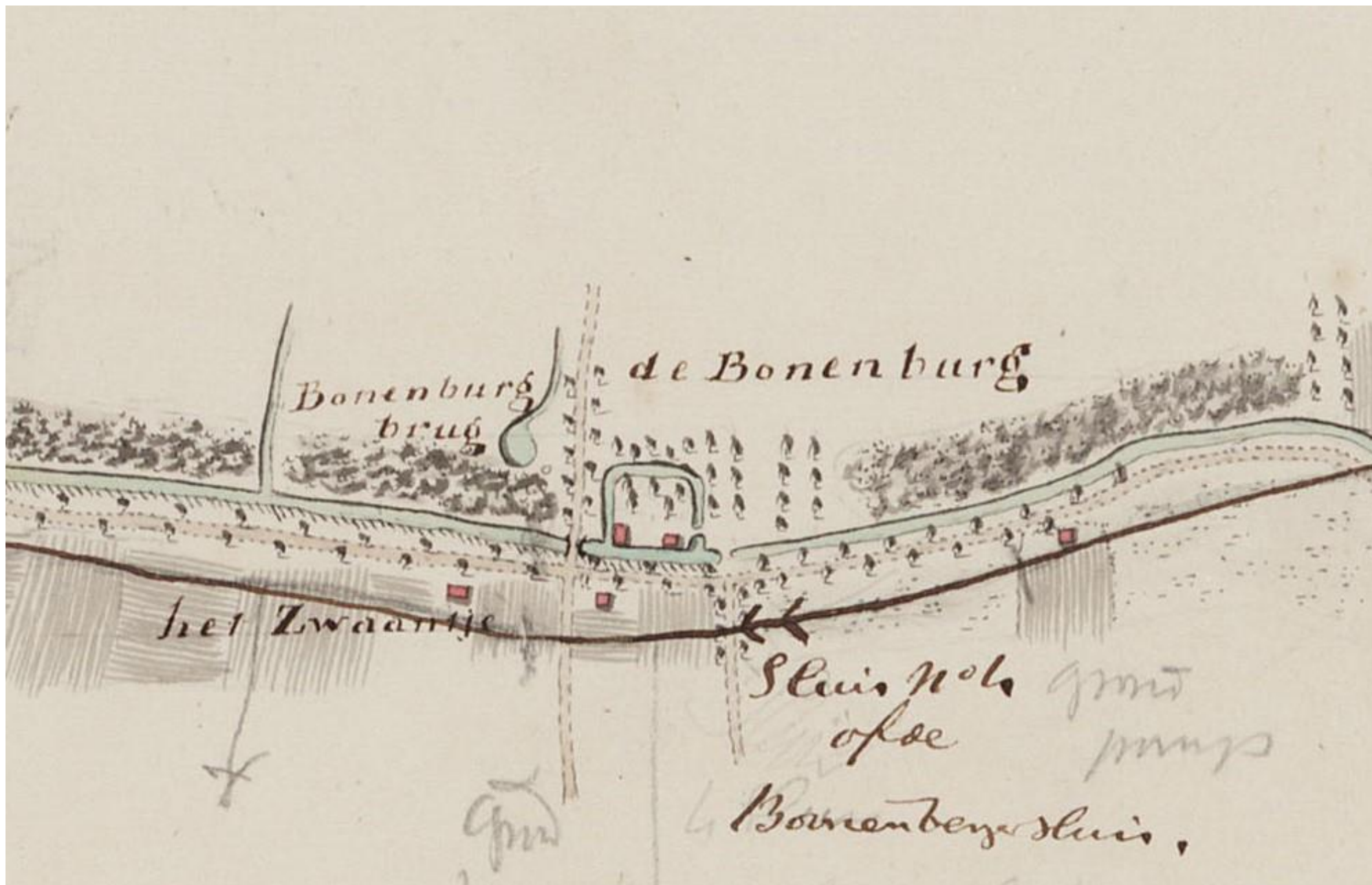
Omstreeks 1650 en 1680 is het huis uitgebreid met nieuwe woonvleugels.⁵

De eerste vermelding van een aanleg staat in een akte uit oktober 1700, waarin Gerhard Johan van Galen wordt bevestigd als eigenaar van 'Huis en havesate Bonenburg' met zijn 'hof, bouhuis, cingels, graften en allees'.⁶ Een havezathe is een versterkt, verdedigbaar huis van steen met een slotgracht en een minimaal aantal hectare grond. Havezathes kwamen voor in de Graafschap Zutphen, Overijssel en Drenthe en waren een riddermatig goed: inschrijving in de ridderschap kon alleen als je van adel was en een havezathe in bezit had. De Van Boinenburgs worden genoemd als ambtsjonker van het ambt Heerde. Zowel Wolter van Boinenburg (ca. 1560-?) als zijn zoon Hendrik Lancelot (ca. 1610-1657) worden genoemd als ambtsjonker van Heerde. Ambtsjonkers vormden het bestuur van het ambt. De ambtsjonkers waren belast met de rechtspraak, het innen van bepaalde belastingen en soms ook het bestuur van de kerken. Latere 18^e-eeuwse eigenaren zijn Peter Nicolaes van Uffelen (1719), Luijg Egbert Daendels (1723) en Joost Jan Op ten Noort (1739), die gehuwd was met Geertruijt Margaretha Daendels.⁷ De familie Op ten Noort heeft De Bonenburg ruim een eeuw lang, van 1739 tot 1850, in bezit. De Op ten Noorts woonden in Utrecht en gebruikten De Bonenburg vermoedelijk als buitenverblijf. Over de tuin- en parkaanleg in de 18^e eeuw is vrijwel niets bekend, behalve dat het huis ook in de 18^e eeuw binnen de rechthoekige, nog niet vergraven omgrachting ligt, zoals omschreven is in de akte van 1700 en herkenbaar op kaarten.

Bouwhistorisch onderzoek van restauratiearchitect E. Hoogenberk (zie afbeelding blz. 17) heeft uitgewezen dat De Bonenburg omstreeks 1750 nogmaals ingrijpend wordt verbouwd, waarbij de L-vormige plattegrond van het huis wordt "opgevuld" tot een nagenoeg vierkante vorm, met een inspringing aan de Grift-zijde. De hoofdingang van het huis kwam aan de noordwestzijde te liggen en het gebouw kreeg een nieuwe voorgevel.

De Bonenburg op een prent van C. Pronk, 1732. Op deze prent is op de achtergrond het koetshuis zichtbaar tussen de bomen.

De Bonenburg op een kaart van de Grift van haar oorsprong tot aan de uitloop in de IJssel, 1808. (detail). G.J. Dibbets. GA toegang 0875 Rijkswaterstaat inv.nr. 185

2.3 Eerste helft 19e eeuw: omvorming in landschapsstijl

De Bonenburg mét schetsmatig weergegeven aanleg staat weergegeven op een tot nu toe onbekende kaart uit 1808, *De Grift van haar oorsprong tot aan de uitloop in de IJssel* van G.J. Dibbets.⁸ De kaart geeft de aanleg schematisch weer, vlak voor de omvorming in landschapsstijl; de omgrachting van het huiseiland is nog geometrisch en rechthoekig. Op en direct buiten het huiseiland ligt een parkachtige aanleg met opgaande bomen. Aan de noordzijde ligt langs de Grift een perceel nat hakhoutbos, het Bonenburgerbos. Tegenover het huis, aan de overzijde van de Grift, staat boerderij De Arend weergegeven, omringd door bouwland. Ook duidelijk zichtbaar is de met laanbomen beplante weg op de Griftdijk. Wat de kaart verder interessant maakt is de zwarte lijn ter hoogte van het latere Apeldoorns Kanaal, inclusief sluislocatie. Dit is ofwel een ontwerpschets, ofwel een latere toevoeging om de locatie aan te duiden.

De Bonenburg met aanleg staat ook weergegeven op de kaart van de Veluwe van De Man uit ca. 1811. Hoewel deze kaart niet erg nauwkeurig is, geeft hij wel een aanvullend beeld van de aanleg van De Bonenburg aan het begin van de 19^e eeuw. Ten noorden van het huis ligt het door wandelpaden doorsneden Bonenburgerbos. Het deel van de huisgracht langs de Bonenburgerlaan staat slingerend weergegeven, wat duidt op een vroege vorm van landschapsstijl.

Uit een vergelijking van de kaart van De Man en het Kadastraal Minuutplan uit ca. 1832 is af te leiden dat de aanleg van een park in landschapsstijl in deze periode (tussen 1811 en 1832) heeft plaatsgevonden. De omvorming is mogelijk te dateren op omstreeks 1815. In oktober van dat jaar worden "ongeveer 1200 stuks Eiken en eenige Beuken Bomen, staande voor een groot gedeelte bij, en om den Huize Bonenburg, bij Heerde" te koop aangeboden.⁹ Deze kapwerkzaamheden hangen vermoedelijk samen met de wijzigingen van de tuin- en parkaanleg op het huiseiland. In december 1828 worden opnieuw 75 eikenbomen en 600 dennen te koop aangeboden, maar gezien het aantal dennen zal het hier bomen uit een plantage betreffen en geen bomen uit de parkaanleg.¹⁰

Het Kadastraal Minuutplan uit ca. 1832 is de eerste kaart die de aanleg van De Bonenburg gedetailleerd en betrouwbaar weergeeft. Hij is getekend vlak na de omvorming in landschapsstijl. Dit is af te leiden uit de vergraving van de gehele gracht om het huiseiland tot brede vijver. Het eiland in de gracht staat op het KMP niet weergegeven, maar is vermoedelijk tegelijk met het vergraven van de gracht in landschapsstijl gerealiseerd. De vrijgekomen grond zal gebruikt zijn om de heuvel waarop de theekoepel staat te creëren.¹¹ Opvallend is dat het huis nog als L-vormig in plaats van vierkant staat weergegeven. Waarschijnlijk is de inspringing aan de Griftzijde versterkt weergegeven. In oktober 1830, vlak na de omvorming, wordt De Bonenburg te huur aangeboden.¹²

De Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel uit 1832 verschaft informatie over het gebruik van de verschillende percelen waaruit het landgoed is opgebouwd. Het ontbreken van beschrijving als "terrein van vermaak", "water tot vermaak" en "plaisierbosch" doet vermoeden dat de aanleg eenvoudig was en de nadruk op agrarische bedrijfsvoering lag en niet op de buitenplaats als lustoord. Het grootste gedeelte van het landgoed is in gebruik als "bouwland"; de gracht om het huis wordt aangeslagen als "gracht als bouwland" (nr. 680a); de directe omgeving van het "huis, schuur en erf" (nr. 682) is in gebruik als "erf" (nrs. 681 en 683). Langs de Bonenburgerlaan staat een perceel "opgaande bomen" (nr. 680). Eigenaar van De Bonenburg ten tijde van het KMP is "W. Op ten Noord, postdirecteur te Utrecht".

Als alternatief voor de scheepvaart op de IJssel werd tussen 1824 en 1829 het Apeldoorns Kanaal gegraven. Het kanaal wordt dwars door de gronden van De Bonenburg aangelegd, maar ligt ten zuiden van de Grift en heeft dus geen invloed op de tuin- en parkaanleg in het plangebied.

De Bonenburg op de topografische kaart van de Veluwe en Veluwezoom, De Man 1802-1811

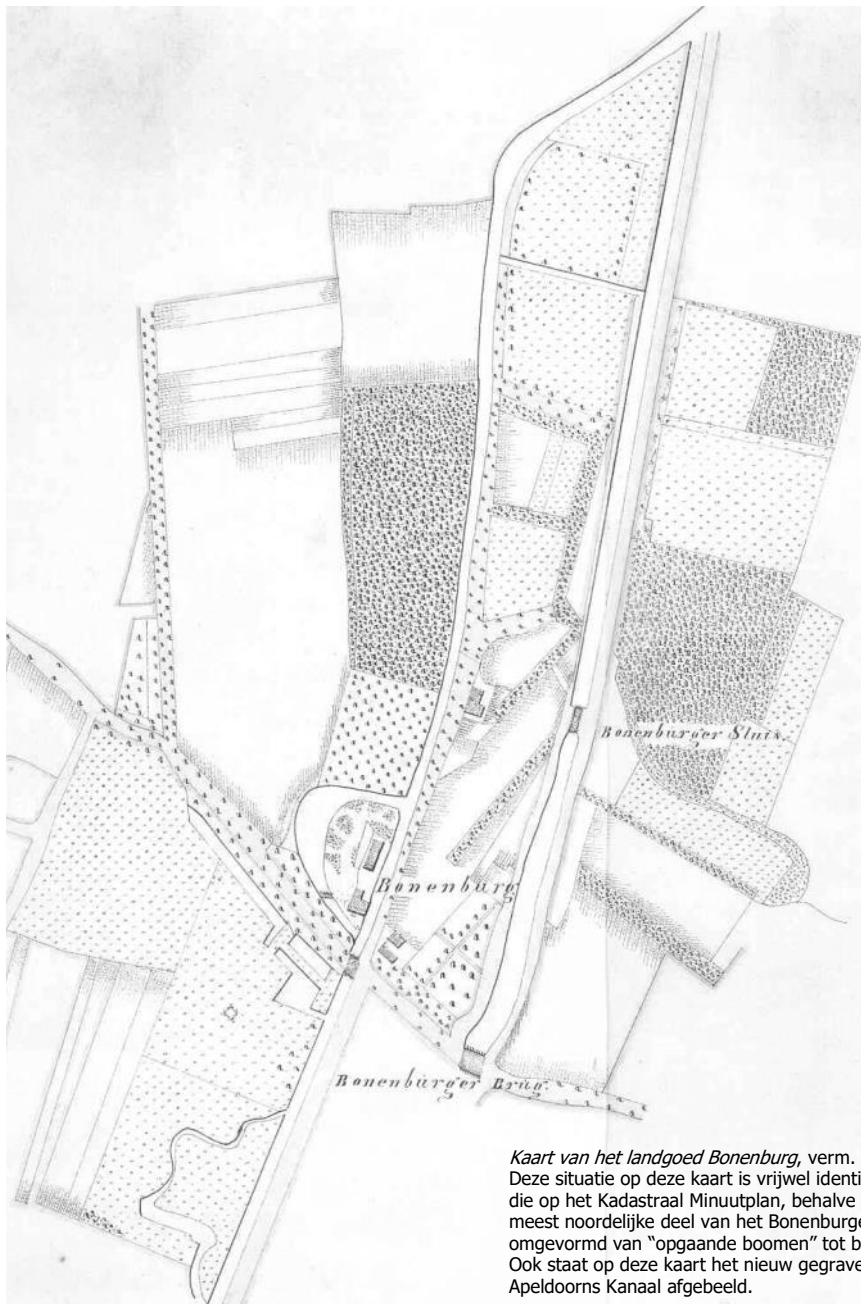

Kadastraal Minuutplan Heerde, Gelderland, sectie K, blad 02, zonder datum, 1811-1832. Beeldbank RCE nr. MIN05078K02

KMP, zonder datum, 1811-1832. Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel uit 1832:
Eigenaar: W. Op ten Noord, postdirecteur te Utrecht

(NB Overgeslagen nummers horen niet bij zijn eigendom/Bonenburg)

651	weiland
654	weiland
655	weiland
656	opgaande boomen
657	hakhout
658	weiland
659	weiland
660	bouwland
661	huis en erf
662	bouwland
663	weiland
664	hakhout
665	moeras
667	onbebouwde grond
668	bouwland
669	bouwland
670	huis en erf
671	bouwland
672	schuur, huis hof erf
673	bouwland
674	hakhout
675	bouwland
676	bouwland
677	tuin
678	erf
679	huis, schuur, erf
680	opgaande boomen
680-a	gracht als bouwland
681	erf
682	huis, schuur en erf
683	erf
684	opgaande boomen
685	hakhout
686	opgaande boomen
687	opgaande boomen
697	bouwland
701	bouwland
704	bouwland
705	bouwland
708	bouwland
709	bouwland
713	bouwland
714	opgaande boomen
715	hakhout
718	bouwland

Kaart van het landgoed Bonenburg, verm. 1838. Deze situatie op deze kaart is vrijwel identiek aan die op het Kadastraal Minuutplan, behalve dat het meest noordelijke deel van het Bonenburgerbos is omgevormd van "opgaande boomen" tot bouwland. Ook staat op deze kaart het nieuw gegraven Apeldoorns Kanaal afgebeeld.

1°. De **HAVEZATHE BONENBURG**, alleraangenaamst gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het Dorp Heerde, aan het bevaarbare Kanaal van Hattem naar Apeldoorn, en den Grindweg van Zwolle naar Arnhem, bestaande in Kapitale door eene Gracht omringde Heerenhuizinge, voorzien van onderscheidene ruime behangen en geplafondeerde Kamers, Keuken, Kelders, Zolders en verdere Gemakken, voorts een Koetshuis, waarin Stalling voor Paarden en Koeijen, Duiventil, groote Tuin met sijne Vruchtboomen beplant, Bouw- en Weiland, Hakhout, opgaande Boomen, enz., benevens nog twee Huizen met Tuinen en Bouwland, daarbij gelegen, te zamen groot ruim 66 Bunders, met uitgestrekte Jagt en Visscherij. Te aanvaarden 1 Mei 1851.

Bij dit Perceel is het regt van Begeving eener Vicarie, welke jaarlijks circa f80 oplevert.

Algemeen Handelsblad 13 mei 1850 – verkoopadvertentie

Clara Elisabeth van Regteren Altena (1844-1926)

Pieter van Regteren Altena (1830-1882)

2.4 Tweede helft 19^e eeuw: De Bonenburg onder de Van Regteren Altena's - een vernieuwd huis en park

In 1850 wordt De Bonenburg door jonkheer Jan Gijsbert Reindert Theodoor Op ten Noort te koop aangeboden. De verkoopadvertentie luidt:

*De HAVEZATHE BONENBURG, alleraangenaamst gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het Dorp Heerde, aan het bevaarbare Kanaal van Hattem naar Apeldoorn, en den Grindweg van Zwolle naar Arnhem, bestaande in Kapitale door eene Gracht omringde Heerenhuizinge, Keuken, Kelders, Zolders en verdere Gemakken, voorts een Koetshuis, waarin Stalling voor Paarden en Koeijen, Duiventil, groote Tuin met fijne Vruchtboomen beplant, Bouw- en Weiland, Hakhout, opgaande Boomen, enz., benevens nog twee Huizen met Tuinen en Bouwland, daarbij gelegen, te zamen groot ruim 66 Bunders, met uitgestrekte Jagt en Visscherij. Te aanvaarden 1 Mei 1851.*¹³

Koper is de Amsterdamse koopman Martinus van Regteren Altena (1805-1881). Voor f. 56.814,15 wordt hij eigenaar van de De Bonenburg, met inbegrip van 8 kampen weiland, 15 akkers bouwland en een akkermaalsbos.¹⁴ Van Regteren Altena kon De Bonenburg niet direct na aankoop betrekken, omdat het echtpaar dat De Bonenburg bewoonde in het huis mocht blijven wonen terwijl zij wachtten op het gereedkomen van een nieuwe villa. Om de landerijen die hij in Heerde had gekocht snel en goed te kunnen benutten stuurde Van Regteren Altena zijn zoon Pieter van Regteren Altena (1830-1882) naar Heerde. Hij schreef zijn zoon verschillende brieven, bijvoorbeeld op 2 maart 1851: "Ik verlang alweder om te Heerde te zijn, Ik vind het er lief en zoogij de landbouw goed in de grond leert, zal er ook nog wel te verdienen zijn. Leer vooral ook de kennis van het vee."¹⁵ In 1851 vroeg Van Regteren Altena toestemming aan de gemeenteraad om een stuw te verhogen, zodat de grachten om het huis van meer water werden voorzien. De huisgracht stond nagenoeg droog omdat de verderop gelegen papiermolen te veel water aan de Grift onttrok.

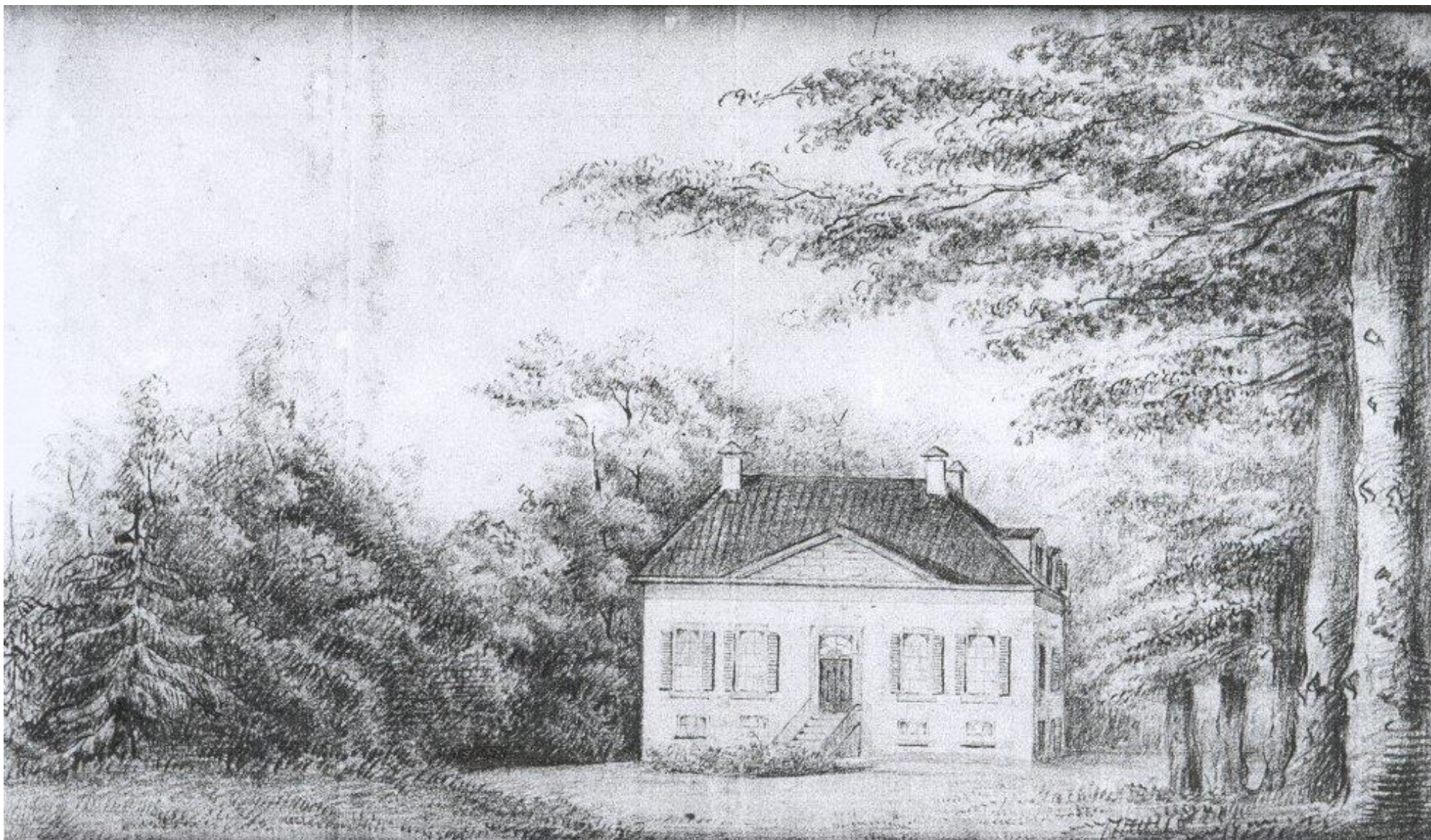
In 1852 verhuisde het gezin naar De Bonenburg, dat daartoe opnieuw verbouwd en vergroot werd. In deze verbouwingscampagne kreeg het huis zijn huidige indrukwekkende voorgevel met stenen bordestrap en de ruime hal. Waarschijnlijk is het voorplein in samenhang met de nieuwe voorgevel met bordestrap opnieuw ingericht met een bloemperk met daaromheen een draaicirkel.

In 1861 verhuisden Martinus en zijn vrouw terug naar Amsterdam; zoon Pieter bleef op De Bonenburg wonen. In 1865 trouwde hij met Clara Elisabeth Peters (1844-1926). Tijdens hun huwelijksreis pasten Pieters ouders op De Bonenburg. In een brief schreven zij: "*Wij hebben onze wandeling met zeer veel genoegen volbragt. Wij zijn eerst naar de punt geweest (het punt waar de Grift in het Apeldoorns kanaal uitmondt). Toen naar de vijver waar zij bezig waren aan het schoonmaken. Het ziet er overal netjes uit. [...] Toen zijn we naar de tuin gegaan. De tuin ziet er keurig uit. De kerse- en morellobomen bloeien prachtig. De pruimen en peren waren reeds aan het afgaan. In het boschje was ook de nachtegaal.*"¹⁶ Toen Pieter in 1882 op 52-jarige leeftijd overleed bleef zijn weduwe met hun drie kinderen op het landgoed wonen en stelde voor het beheer van het landgoed een bedrijfsleider aan. De oudste van de drie kinderen, Martinus Adrianus (1866-1929) liet op het terrein van De Bonenburg de Louise Hoeve bouwen (in 1948 afgebrand). De andere twee kinderen zijn Christine Louise (1867-1936) en Johan Wilhelm (1871-1948).

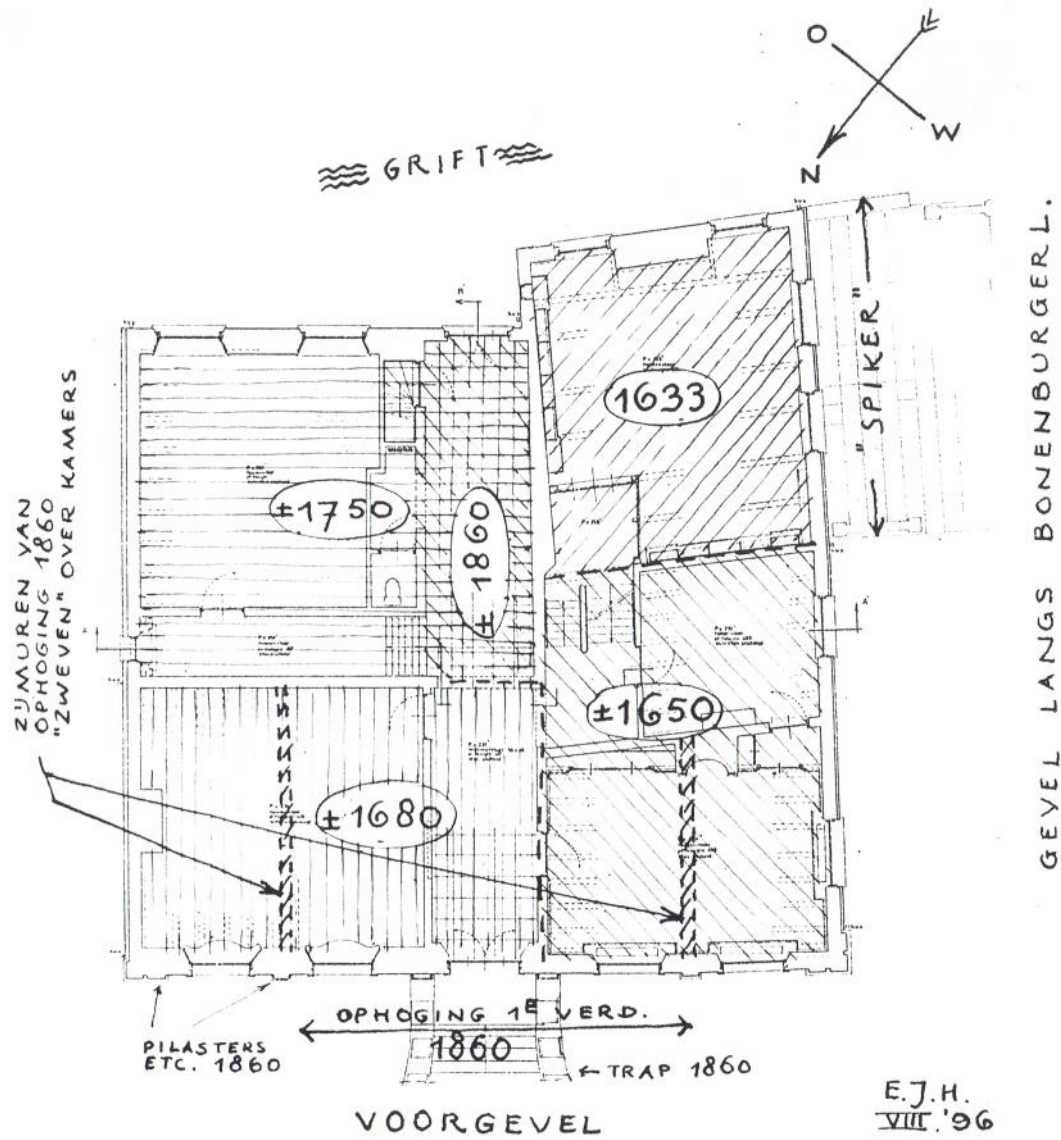
Een kaart van het Apeldoorns Kanaal uit ca. 1864-1881 toont de aanleg van De Bonenburg tussen het Kanaal en de Grift, maar helaas niet de aanleg op het huiseiland. Wel staat de

bebouwing op het huiseiland weergegeven inclusief de tuinmuur, die in de actuele situatie als rijksmonument beschermd is. De Koebrug achter het Koetshuis staat weergegeven als "Brug van Altena"; het hoofdhuis staat aangeduid als "De Bonenberg", en daaronder "M. van Regteren Altena". Dit is Martinus van Regteren Altena (1805-1881). Via de "brug der gemeente Heerde" aan het eind van de Bonenburgerlaan kan de Grift worden overgestoken. Vanaf hier voert een toegangslaan naar boerderij de Arend, de "tuinmanswoning van M. van Regteren Altena". De Arend ligt in een groot perceel dat in gebruik is als moestuin. Langs de Kerkdijk aan de zuidzijde en langs de Grift liggen boomgaarden, net als naast de broeikassen (de langwerpige bebouwing onderin). Het gebouw in de noordwesthoek is de "Werkbaaswoning van M. v. Regteren Altena". Bij dit gebouw horen een hooiberg en een schuur.

De wandelende dominee Craandijk schreef eind 19^e eeuw over zijn bezoek aan De Bonenburg: *Als van zelf slaan wij echter de schoone laan van eiken, straks door beuken vervangen, naar den ouden Bonenburg in. Deze aanzienlijke bezitting was reeds voor eeuwen de zetel van een adellijk geslacht, met haar krachtig en veelsoortig houtgewas, haar smaakvolle waterpartij, haar frissche gras- en bloemperken, is een sieraad voor Heerde. Het heerenhuis is grootendeels gemoderniseerd, maar het achtergedeelte, uit de gracht opgebouwd, draagt nog de teekenen van oudheid, en schilderachtig komt zijn witte muur tusschen het weelderig geboomte tevoorschijn.*¹⁷

De Bonenburg in ca. 1850 op een tekening van P. van Regteren Altena. Deze prent toont het huis vlak voor de verbouwing waarbij het huis zijn huidige neoclassicistische voorgevel met hoge middenpartij tussen twee lagere zijgevels krijgt.

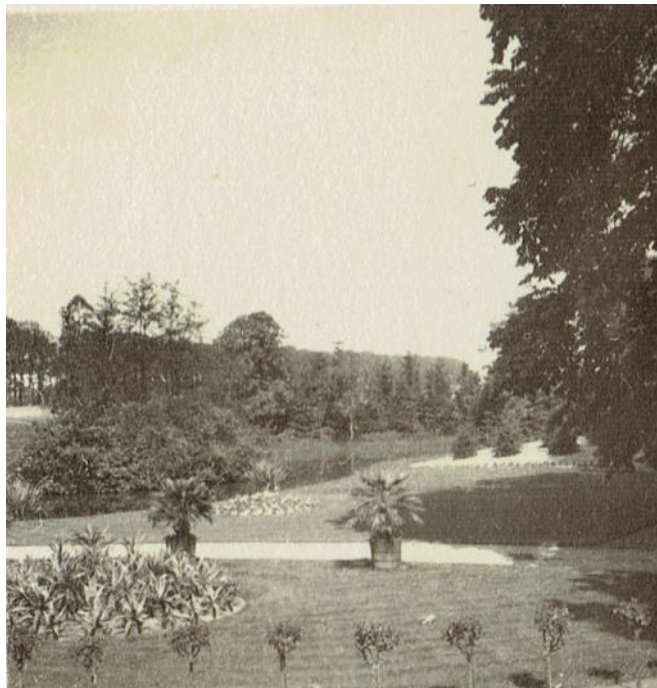

Plattegrond van De Bonenburg na de verbouwing van ca. 1860, met daarop aangegeven de verschillende bouwfases. Afbeelding overgenomen uit Hoogenberk, E. 'Historische onthullingen bij de restauratie van "De Bonenburg" te Heerde', in: Heerde Historisch nr.80 (sep. 1996), p. 19

De Bonenburg op een kaart van het Kanaal van Apeldoorn naar Hattem ca. 1864-1880 (detail), GA toegang 0875 Rijkswaterstaat inv. nr. 549

De Bonenburg na de verbouwing door Martinus van Regteren Altena, ca. 1860. Rechts is de serre zichtbaar; links achter de boom het voormalige koetshuis.

Zicht over de tuin van De Bonenburg, zonder jaartal, verm. laatste kwart 19^e eeuw. Op het oogvormige perk op het voorplein staan palmen in potten en ligt een berg van yucca's of agaves.

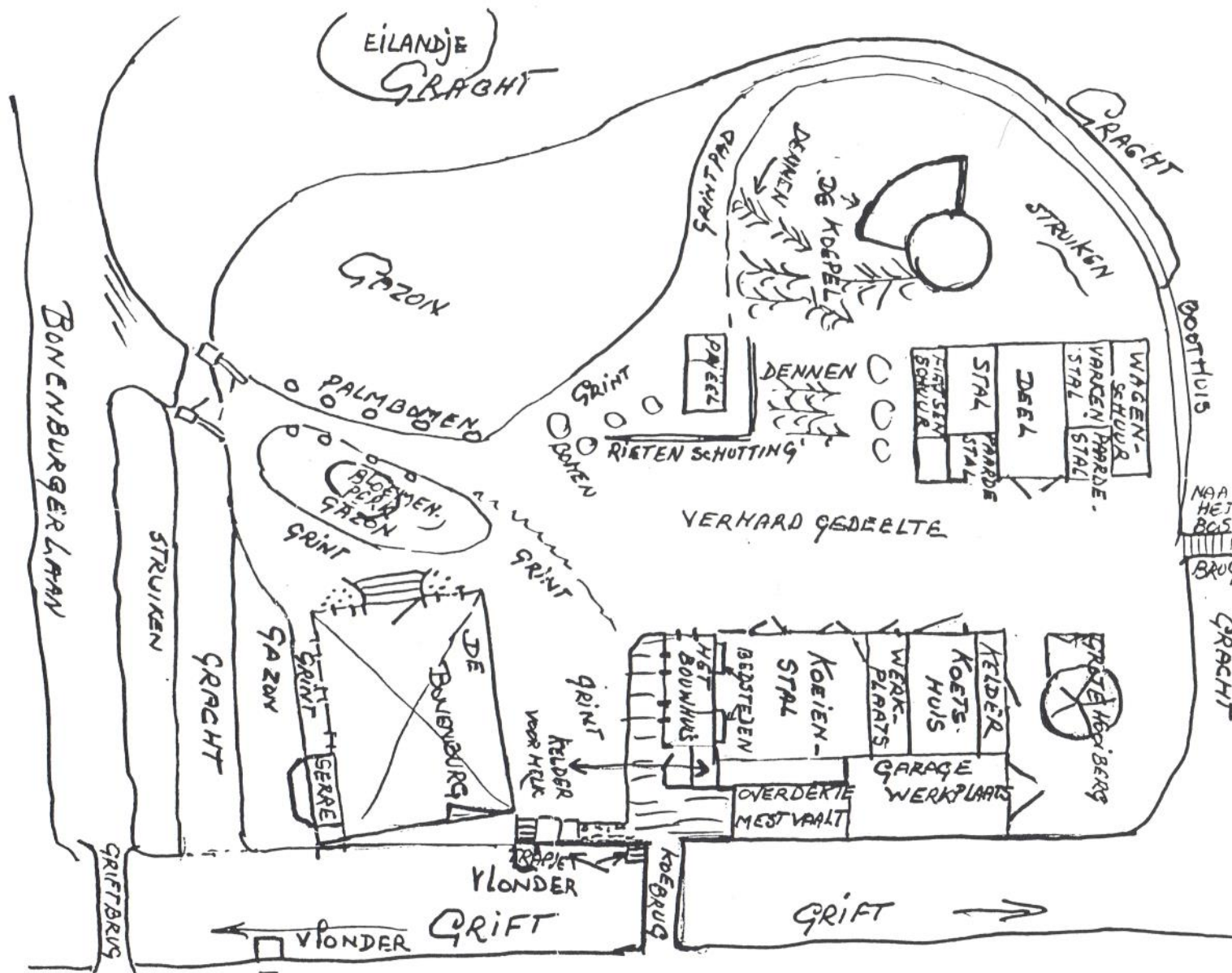
De Bonenburg aan de Griftzijde, met koebrug. Foto laatste kwart 19e eeuw

Gerhard Klein Kranenburg met zijn familie voor De Arend, waar zij woonden. Coll. H. Osinga. Kranenburg was in 1866 door Pieter van Regteren Altena aangesteld als tuinman.

Gerhard Klein Kranenburg bij de broeikassen op de Bonenburg (ten oosten van het huiseiland, aan de overzijde van de Grift). Kranenburg was in 1866 door Pieter van Regteren Altena aangesteld als tuinman. Foto overgenomen uit Wit, J.A. de, 'De Van Regteren Altena's op de Bonenburg. 1850-1954', in: Heerde Historisch nr.80 (sep. 1996), p. 39

Een plattegrond van het huiseiland, getekend door A. Bolhaar ter gelegenheid van een tentoonstelling over Van Regteren Altena en De Bonenburg in 1996

2.5 De Van Regteren Altena's op De Bonenburg in de eerste helft van de 20^e eeuw

Johan Wilhelm Van Regteren Altena blijft zijn hele leven in Heerde wonen, waar hij de boerderij van De Bonenburg bestiert en zich stort op zijn hobby, paarden fokken. In 1926, na het overlijden van zijn moeder Clara, verhuist hij naar De Bonenburg met zijn echtgenote Lucia Prakke (1882-1955) en hun twee kinderen, Clara Elisabeth (1914-1993) en Pieter Wilhelm (1917-2010). Zowel Johan Wilhelm als zijn broer Martinus Adrianus vragen in 1928 toestemming om de delen van De Bonenburg die in hun eigendom zijn te mogen rangschikken onder de Natuurschoonwet, omdat "de bedoelde terreinen [...] in hun geheel zeer veel bijdragen tot bevordering van het natuurschoon in deze omgeving". In het archief van Staatsbosbeheer is de documentatie betreffende deze aanvraagprocedure bewaard. De rangschikking wordt toegewezen, onder voorwaarde dat de terreinen die niet tot het huisperceel of de daarbij behorende tuin behoren, voor publiek met een wandelkaart worden opengesteld.¹⁸

Over de aanleg van De Bonenburg in de jaren 1930 zijn herinneringen opgetekend. Wat betreft het huiseiland zijn die als volgt: *Tussen het huis en de stallen lag de zgn. Koebrug; hierover gingen alle verkeer voor de stallen, leveranciers en die bij de achterdeur van het huis moesten zijn en omgekeerd iedereen die iets in de tuin te doen had. Achter de hoofdstal, lag een hooiberg met 5 roeden en tenslotte verbond een smalle brug het "eiland Bonenburg" met het bos; de hoofdingang lag en ligt aan de Bonenburgerlaan met een groot hek en een brug. De tuin [SIA: bedoeld is de moestuin] bevindt zich tussen de Grift en het Apeldoorns kanaal. Hier bevonden zich, behalve de gebruikelijke groenten, vruchtbomen en bloemen, kassen voor druiven en het overwinteren van de potplanten (o.a. palmen) die de stoep en het voorplein sierden.*¹⁹

Bij de omschrijving hoort een getekende plattegrond die veel inzicht verschaft. De tekening is niet gedateerd maar toont de situatie omstreeks 1935. In die tijd had het hoofdhuis nog een serre en stonden er meer opstallen op het huiseiland dan in de actuele situatie. De hoofdingang voert vanaf de Bonenburgerlaan over een brug met een toegangspoort. Een "grintpad" voert naar het hoofdhuis; voor het huis ligt een rond gazon met bloemperk. Op het gazon naast het westelijke deel van de tot vijver met eiland vergraven gracht staat een rijtje palmbomen. Tussen het hoofdhuis en de Bonenburgerlaan liggen een pad, gazon, deel van de gracht en een perceel lage struiken. Het gebouw dat bekend stond als het koetshuis ligt ten noordoosten van het hoofdhuis. Apart aangegeven zijn daarin een bouwhuis, "bedstegen", koeienstal, werkplaats, koetshuis en kelder, en aan de Griftzijde een garagewerkplaats met een aparte toegangsdeur en een overdekte mestvaalt. Achter het koetshuis stond de hooiberg. Ten noorden van het koetshuis ligt een verhard gedeelte met ten noorden daarvan een rieten schutting met daarnaast bomen en daarachter een prieel (niet aanwezig in de actuele situatie). Daarnaast staat nog een dienstgebouw (niet aanwezig in de actuele situatie); het wordt gebruikt als wagenschuur, varkens- en paardenstal, deel en fietsenschuur. Tussen dit gebouw en het prieel staan dennen. Tussen de theekoepel en de vergraven gracht loopt een pad onderaan de heuvel, langs het water. Aan de zuidzijde van de koepel staat een groepje dennen.

Foto's en ansichtkaarten uit deze periode geven een beeld van de aanleg. Op de brede bordestrap stonden op elke tree aan weerszijden kuipplanten. Langs het huis en voor de serre stonden jonge naaldbomen. Vanaf de hoofdingang voert het pad om het ronde perk op het voorterrein; een aftakking voerde om de koepel heen richting de hooiberg. De koepel met luifel gaf uitzicht over de tot vijver vergraven gracht met het eilandje. In het gazon waren naast de koepel en ter hoogte van de schuren dennen ingeplant, waarschijnlijk om ook in de wintermaanden vanuit het huis geen al te open zicht te hebben op de koepel. De rieten schutting achter het prieel en de bomen bij het begin van het pad, bij het prieel, bevestigen dit. Vanuit het

huis was een zicht over de vijver en het open gebied van de Heerdense Enk naar het dorp. Deze zichtas is in de tweede helft van de 19^e eeuw door aanplant van bos komen te vervallen. Overigens was Johan Wilhelm van Regteren Altena volgens overlevering zo netjes dat hij een lucifer in het grind nog zou vinden en zag het landgoed er daarom altijd tiptop verzorgd uit.²⁰

Typerend voor de aanleg op het huiseiland was dat het dienstgedeelte was afgeschermd door beplanting, die daarbij als zogeheten *cache misère* fungeert. Het dominante zicht op De Bonenburg was daardoor vanuit De Bonenburgerlaan over de vijver op het hoofdhuis of over de vijver op de theekoepel; dit was hoe De Bonenburg gepresenteerd werd aan de buitenwereld: als een arcadisch landschapstafereel met een classicistisch landhuis en dito theekoepel en toegangspoort in een parkaanleg in landschapsstijl met een grote vijver als beekloop, ruime gazons en monumentale bomen. Kleurige bloemperken en kuipplanten met oranjerieplanten versterkten de verwijzing naar het mediterrane gebied.

Het dienstgedeelte met de schuren stond door de beplanting letterlijk achter de schermen. Dat neemt niet weg dat het koetshuis zorgvuldig was vormgegeven in een eenvoudige maar harmonieuze stijl. Het bestond uit verschillende bouwdelen, had een hoge schildkap en een ritmische gevelindeling die duidt op een 18^e-eeuwse oorsprong, waarbij grote poortdeuren en vensters met een strakke roedeverdeling en luiken elkaar afwisselen.

Op topografische kaarten uit de eerste helft van de 20^e eeuw is te zien dat het huiseiland wordt ontsloten door drie bruggen: de zuidwestelijke hoofdingang, de noordelijke brug die het eiland met het Bonenburgerbos verbond en de Koebrug over de Grift. Uit foto's blijkt dat de laatste twee een rustieke vormgeving kenden.

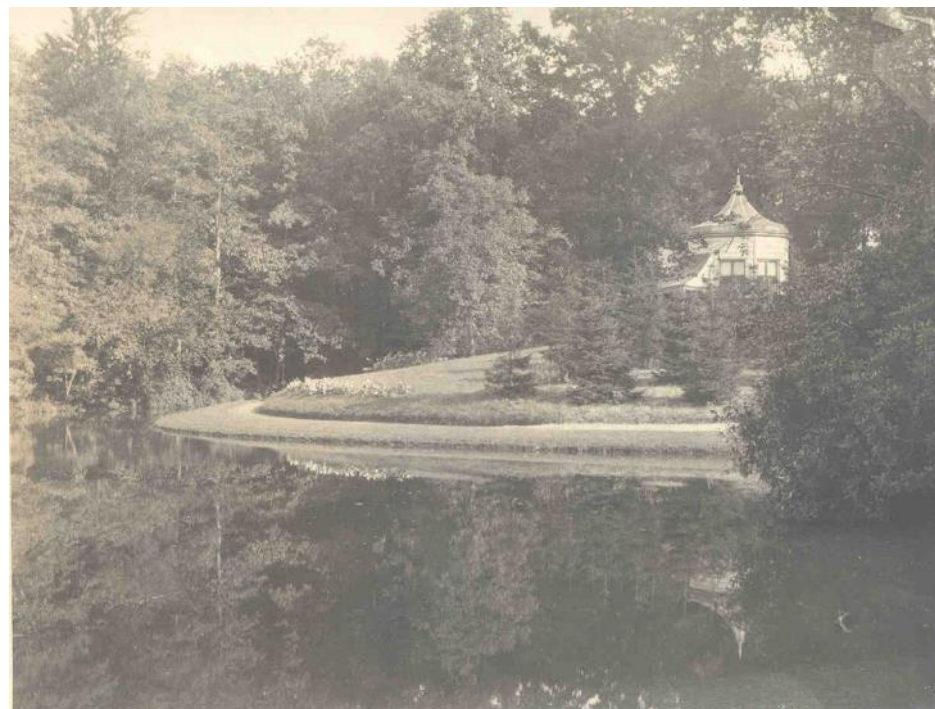
De luchtfoto uit 1930 toont fraai het Apeldoorns kanaal en het padenpatroon in het studiegebied en het Bonenburgerbos, waaronder het inmiddels verdwenen grindpad dat om de heuvel van de theekoepel loopt. Wat opvalt is dat het bloemperk op het voorterrein oogvormig is; in de tweede helft van de 20^e eeuw is dit een rond perk. Op de luchtfoto uit 1930 is ook goed te zien dat de noord-zuid georiënteerde beplantingsstrook die vanaf het voorterrein van het hoofdhuis richting de brug naar het Bonenburgerbos loopt het huiseiland in tweeën deelt en het perceel met koetshuis afschermt. Uit een vergelijking tussen de luchtfoto van 1930 en de kadastrale kaart van 1933 blijkt dat het dienstgebouw bij de brug naar het Bonenburgerbos (stallen, wagenschuur) in die periode is afgebroken.

Onder Johan Wilhelm van Regteren Altena werd het boerenbedrijf op De Bonenburg gemechaniseerd. Om de benodigde machines te onderhouden werd een monteur aangetrokken en daaruit ontstond op De Bonenburg een bloeiend garagebedrijf in het koetshuis. Herman Bolhaar, die als privéchauffeur in dienst was genomen, was bedrijfsleider en later eigenaar. Met zijn interesse voor motoren en motorraces stak Bolhaar de zoon des huizes, Wim van Regteren Altena aan; Wim werd lid van de motorclub Quo Vadis. Na het overlijden van Herman Bolhaar in 1947 werd het bedrijf overgenomen door zijn zoons en aan het begin van de jaren '50 van de vorige eeuw ging het bedrijf op in de Fordgarage in Epe en was het koetshuis op De Bonenburg niet langer als garage in gebruik.²¹

Van 1939 tot 1940 waren er Nederlandse militairen gelegerd op De Bonenburg en van 1941 tot 1945 onderdelen van de Wehrmacht en Nederlandse SS'ers.

'Heerde - Huize Boonenburg', foto ca. 1900. Te zien zijn het voorplein met bloemperk, kuipplanten, solitaire heesters en suikertaart aan het water. Op deze foto is goed te zien dat het dienstgedeelte (koetshuis, schuur) was afgeschermd met beplanting.

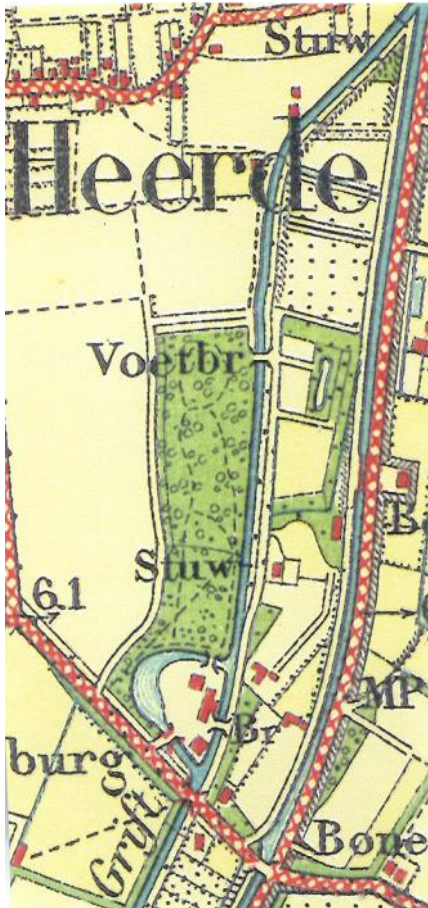
De thee-koepel met daarvoor groenblijvende beplanting zodat er ook 's winters vanuit het huis geen zicht op de koepel was. Foto laatste kwart 19^e eeuw

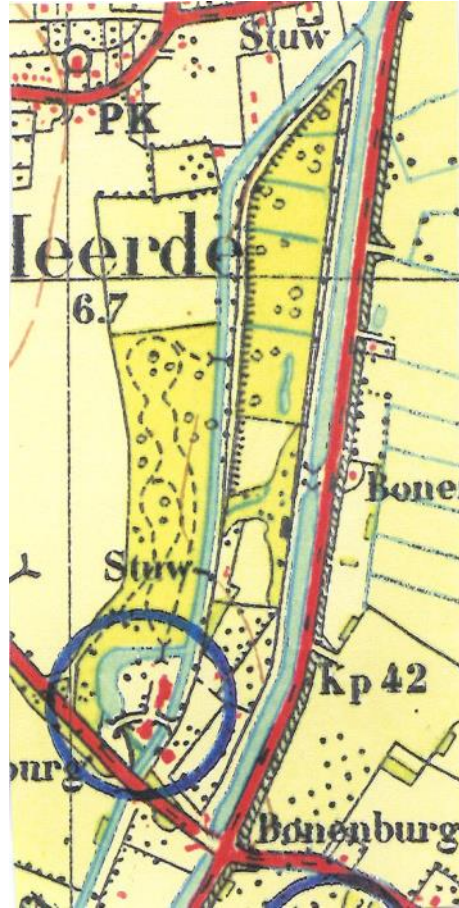
Het prieel, ca. 1900. Coll. Heerder Historische Vereniging

De voormalige brug van de huisplaats naar het Bonenburgerbos, ca. 1920. Coll. Fam. De Ruiter

Chromotopografische kaart, Bonneblad 355, Epe. Verkend 1911, uitgave 1915

Chromotopografische kaart, Bonneblad 355, Epe. Verkend 1930-'31, uitgave 1933

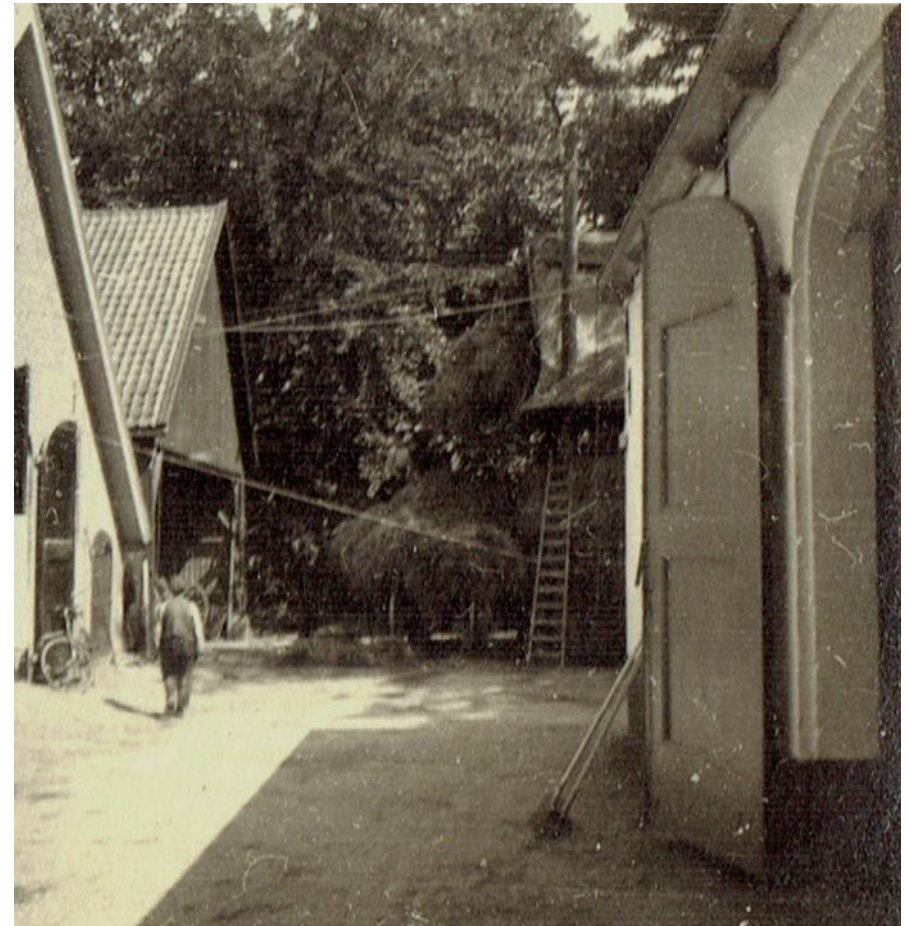
Luchtfoto, vermoedelijk ca. 1930. Op deze foto is goed te zien dat het dienstgedeelte (koetshuis, schuur) was afgeschermd met beplanting.

Luchtfoto met daarop landgoed De Bonenburg, 1930. Collectie Topografische Dienst Emmen

Het koetshuis in 1927. Coll. H. Osinga

Zicht langs de garage, met op de achtergrond de hooiberg en de schuur waar o.a. de varkenstallen waren. Zonder jaartal, ca. 1930. Coll. H. Osinga

De Bonenburg gezien vanaf de vijver, 1931. Coll. H. Osinga. Links in beeld het pad dat langs de vijver onderaan de heuvel van de theekoepeel loopt.

Het eiland in de tot vijver vergraven gracht om het huiseiland gezien vanuit het hoofdhuis (1927). Coll. H. Osinga.

Op den **BOONENBURG** te **HEERDE** worden door den

bekenden **Monteur Bolhaar**

alle reparaties en vernieuwingen verricht aan auto's en motorrijwielen. De werkplaats is van de modernste gereedschappen en werktuigen voorzien. (2216)

Speciaal adres voor aankoop van motorrijwielen. Tel. 19

LAAT UW AUTO'S

(6487)

Motorrijwielen en Tractors vakkundig repareren
U KUNT GOED EN BILLIJK TERECHT BIJ:

J. W. VAN REGTEREN ALTENA - HEERDE
BOONENBURG — TELEFOON 19.

Tevens te koop een zoo goed als nieuwe **5 P.K. Norton d.p. kopklepper.**

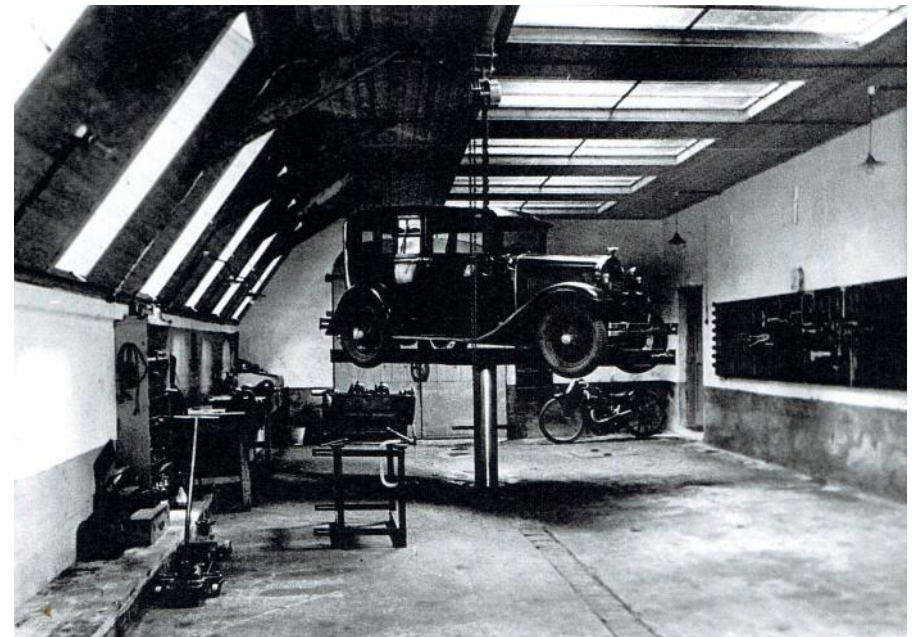
Advertenties voor de garage op De Bonenburg, 1932

Herman en Anton Bolhaar bij garage Bolhaar op De Bonenburg, zonder jaartal, ca. 1940. Coll. H. Osinga

Garagebedrijf Bolhaar op De Bonenburg, zonder datum. Coll. H. Osinga

Het interieur van het koetshuis ten tijde van garagebedrijf Bolhaar. Coll. H. Osinga

Lucia van Regteren Altena – Prakke op de Bonenburg (1882-1955)

Johan Wilhelm van Regteren Altena (1871-1948)

2.6 1953 – heden: recente ontwikkelingen

Na het overlijden van Johan Wilhelm verhuist zijn weduwe Lucia naar een nieuwgebouwde villa aan de Bonenburgerlaan, omdat De Bonenburg zelf dan niet meer voldoet aan de moderne eisen van comfort. In 1953 wordt het landgoed voor f. 110.000,00 verkocht aan de Stichting Het Geldersch Landschap. De gemeente Heerde verstrekke voor de aankoop een lening van f. 60.000,00 met lage rente (2%) om zo verkaveling van het landgoed te voorkomen. Met de verkoop verplicht Het Gelders Landschap zich te zorgen dat het landgoed tot 1974 NSW-gerangschikt blijft.²² Het blijkt voor het Gelders Landschap wegens geldgebrek moeilijk om het landgoed te onderhouden, zodat het enigszins verwaarloost. In 1974 wordt het huiseiland met het landhuis De Bonenburg verkocht aan de heer Meelissen. De rest van het landgoed blijft eigendom van Het Gelders Landschap, maar Meelissen krijgt wel de bij De Bonenburg horende percelen bos in bruikleen.²³ In de koopakte zijn enkele bepalingen opgenomen o.a.:

- Dat verbouwing, verkoop of wijziging van bestemming van het huis de goedkeuring behoeft van het bestuur van Geldersch Landschap;
- Dat het vellen van bomen op het erf van het huis slechts toegestaan is na schriftelijke goedkeuring van het bestuur van Geldersch Landschap;
- Dat de koper het recht heeft een voetbruggetje aan te leggen over de gracht op de daarvoor van oudsher bestemde plaats.²⁴

Op topografische kaarten is het koetshuis vanaf 1965 niet meer afgebeeld, maar het wordt gesloopt door Meelissen in zijn restauratiecampagne van 1975. Hij laat een nieuw "koetshuis" bouwen. De restauratie en nieuwbouw worden door Hoogenberk in zijn artikel over de restauratie van De Bonenburg veroordeeld. Hij schrijft: "De afbraak van het oude koetshuis is een schande (hoe is hiervoor toestemming gegeven?), de nieuwbouw van een "koetshuis" al even verwonderlijk. In het interieur werden technisch en esthetisch ondermaatse ingrepen gedaan [...]."²⁵ Het nieuwe koetshuis is te typeren als een historiserend, eenvoudig gebouw dat vanwege de kleine schaal niet passend is op een buitenplaats.

De luchtfoto van 1976 toont de situatie na de bouw van het nieuwe koetshuis. Op deze foto is goed te zien dat de theekoepel in deze tijd nog niet zichtbaar was vanuit het huis en dat het dienstgedeelte nog was afgeschermd, omdat de beplanting doorliep tot aan het -inmiddels ronde- perk op het voorterrein. Na 1976 is de beplanting rigoureus teruggebracht.

De familie Meelissen koopt De Bonenburg in 1987 aan het echtpaar Ineke en Klaas de Ruiter, die De Bonenburg rond 1990 opnieuw restaureren, in een campagne die door Hoogenberk, de restauratiearchitect, als "constructief en herstellend" wordt getypeerd. Behalve velerlei restauratiewerkzaamheden in het huis breidt De Ruiter het landgoed uit met 83 ha grond en een boerderij met opstallen aan de overzijde (zuidzijde) van de Bonenburgerlaan (zie kaart blz. 6). Deze 83 ha zijn geen onderdeel van het oorspronkelijke landgoed De Bonenburg. Ook besteedt het echtpaar De Ruiter aandacht aan de tuin- en parkaanleg op het huiseiland. Zij plaatsen onder andere diverse betonnen tuinvazen en laten ter plaatse van het oude koetshuis een geometrische, met taxus omhaagde tuin aanleggen. De tuin werd ingericht met gazons, vaste plantenborders en enkele fruitbomen.

Sinds 2016 is De Bonenburg (huiseiland en de nieuwe uitbreiding door dhr. De Ruiter) in bezit van de huidige eigenaar, die het nieuwe Bonenburg na aankoop van het landgoed met nog eens 4 ha uitbreidt (zie kaart blz. 6). In de afgelopen twee jaar hebben alle opstallen groot onderhoud gehad (woonhuis, theekoepel, boerderij met opstallen) en is het achterstallig groenonderhoud grotendeels weggewerkt, inclusief het laten vlechten van nog ca. 2 km aan meidoornhagen. Op het nieuwe landgoed staat de langste nieuw aangelegde gevlochten meidoornhaag van NL, ca. 6 km). Het oorspronkelijke landgoed De Bonenburg is met uitzondering van het huiseiland nog steeds eigendom van de Stichting Gelders Landschap en Kasteelen.

Chromotopografische kaart, Bonneblad 355, Epe. Op deze kaart staat het koetshuis niet meer afgebeeld, het werd echter pas in 1975 gesloopt.

Boven en linksboven: De Bonenburg in verwaarloosde toestand, foto vermoedelijk ca. 1970.
Beeldbank RCE, objectnr. 116.802 en 116.803

De Bonenburg met links het nieuwe koetshuis, foto vermoedelijk ca. 1980.
Beeldbank RCE, objectnr. 177.040

Luchtfoto van De Bonenburg, 1976. Op deze foto is goed te zien dat de beplanting in deze periode nog doorliep tot aan het ronde perk op het voorplein.

3. ACTUELE SITUATIE EN WAARDERING

In het voorliggende hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de actuele situatie van het plangebied op hoofdlijnen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een analyse en interpretatie van de actuele situatie en een tuinhistorische waardestelling.

3.1 Werkmethode

In het voorgaande hoofdstuk is inzicht ontstaan in de ruimtelijke structuur, opbouw en gelaagdheid van de actuele situatie. Het tuinhistorisch onderzoek bestaat uit een presentatie van de feitelijke gegevens. Een belangrijk deel van deze gegevens zijn waarnemingen binnen het object van onderzoek zelf. Andere gegevens bestaan uit kaartmateriaal, oude foto's, beschrijvingen, luchtfoto's en relevante archivalia. Door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken zijn conclusies getrokken over de aanleg- en gebruiksgeschiedenis en wordt hiervan een interpretatie gegeven.

Uit het historisch onderzoek naar de tuingeschiedenis en de wijzigingen per periode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten uit verschillende fasen in het object van onderzoek bewaard zijn gebleven. Hieruit is in principe ook de relatieve betekenis van deze onderdelen voor het historisch karakter van de totale aanleg vast te stellen. Dit werkt door in de waardestelling. Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben.

In dit hoofdstuk wordt het historisch onderzoek verder uitgewerkt tot een tuinhistorische waardestelling van de actuele situatie. Deze waardestelling is onafhankelijk en objectief en dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. 'Onafhankelijk' wil in dit verband zeggen dat de waardestelling alleen op de tuin- en cultuurhistorische waarden is gebaseerd, los van de staat van onderhoud, gebruikersbelangen, eventuele ontwerpoverwegingen en financiële aspecten.

Eerst wordt de actuele situatie van De Bonenburg beschreven en gewaardeerd. De parkaanleg in de actuele situatie wordt beschreven aan de hand van vier structurelementen:

- Bouwwerken;
- Wegen en paden;
- Water;
- Beplantingen.

De waardestelling heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden zijn niet statisch en kunnen in de loop van de tijd veranderen als gevolg van nieuwe inzichten en gewijzigde omstandigheden. Immers, vergelijkingen met referentieobjecten, vergelijkingen met resultaten uit eerder onderzoek, en maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden de waardestelling. De waardestelling is zuiver gebaseerd op de bestaande situatie. De waarde van verdwenen onderdelen of verdwenen gebouwen kan immers op geen enkele wijze getoetst of geverifieerd worden.

De tuinhistorische waardestelling voor Landgoed De Bonenburg betreft een interne waardestelling. Een contextuele waardestelling waarbij de vergelijking gemaakt wordt met andere soortgelijke objecten behoort niet tot het voorliggende project. Belangrijke elementen van een interne waardestelling zijn:

- De stedenbouwkundige of landschappelijke situering;
- De vorm, onderliggende structuren;
- Het idee achter het ontwerp;
- De samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen;
- De gebruikte materialen en beplanting en de afwerking;
- De bouwkundige elementen (gebouwen, bruggen, tuinsieraden etc.);
- Andere historische aspecten.

NB omdat voor deze opdracht gevraagd is specifiek te kijken naar de locatie van het voormalige koetshuis wordt de inrichting van deze plaats apart gewaardeerd.

Het hoofdhuus met aan de rechterzijde het terras

De theekepel

Bijgebouw het "nieuwe koetshuis"

De schuur

3.2 Omschrijving actuele situatie

Het hoofdhuis De Bonenburg is onderdeel van het grotere landgoed De Bonenburg, dat valt onder het beheer van Stichting Gelders Landschap en Kastelen. Het landgoed buiten het huiseiland bestaat voornamelijk uit natte oudere parkbossen, recent aangeplante parkbossen, een landelijk aangelegde tuin en een uitgebreid lanenstelsel. Het huis De Bonenburg is ontsloten via een toegangsweg vanaf de Bonenburgerlaan via een brug, en is in de actuele situatie niet direct verbonden met het parkbos. Het huis staat op een eiland met aan de oostzijde de Grift en een tot vijver vergaven gracht. Het terrein zelf wordt gekenmerkt door een lichte glooiing waarbij de theekoepel op het hoogste punt is gesitueerd. Het terrein is aan de buitenzijde omsloten door bos aan de noordzijde, rhododendrons aan de west- en zuidzijde en een laan aan de oostkant. Door deze beplantingen ligt het huiseiland redelijk beschermt in de omgeving. Zichten vanaf het eiland naar de omliggende percelen zijn minimaal.

Bouwwerken

Op het huisperceel staan diverse bouwwerken:

- Hoofdhuis met voorname trap aan de noordwestzijde;
- Bijgebouw / "koetshuis";
- Schuur / garage;
- Theekoepel;
- Tuinmuur tussen het bijgebouw en de schuur;
- Langs de Grift is een betonnen rand aangebracht langs het hoofdhuis, de tuinmuur en de bijgebouwen.

Overige inrichtingselementen:

- Brug met natuurstenen pilaren met de vermelding 'Bonenburg', een metalen hekwerk en twee vazen;
- Terras met een stenen balustrade en drie moderne vazen aan de zuidwestzijde van het hoofdhuis;
- Twee gemetselde muren aan weerszijden van de trap richting de sluis aan de noordoostzijde van het perceel;
- Houten brug (afgesloten) aan de noordoostzijde van het perceel richting het eiland;
- Een houten stuw aan de noordoostzijde van het perceel;
- Een houten stuw in het noorden van het perceel;
- Een houten stuw aan de zuidzijde van het perceel;
- Vlaggenmast in een historiserende betonnen voet in de zichtas van het huis;
- Twee kleine betonnen leeuwen bij de muur van het hoofdhuis aan de noordzijde;
- Vier historiserende betonnen vazen op een sokkels langs het pad richting het noorden;
- Twee moderne vazen in de zichtas van het huis;
- Trampoline centraal op het huiseiland met aan weerszijden twee doelen;
- Lantaarnpaal aan de noordoostzijde van het hoofdhuis;
- Houten bank langs het pad richting de theekoepel;
- Bank langs het water aan de westzijde;
- Houten trap voor eenden aan de westzijde van het huisperceel;
- Betonnen trap voor toegang tot het water aan de westzijde.

De tuinmuur gezien vanaf de overzijde van de Grift, langs de rand van het water is de Betonnen rand zichtbaar.

De brug met poort aan de toegang van De Bonenburg

Trap met aan beide zijden een muurtje richting de sluis

Houten dam aan de noordzijde van het terrein

Afgesloten houten brug tussen het huiseiland en het eiland

Betonnen rand langs de tuinmuur

Houten stuw aan de zuidzijde van het terrein

Terras aan de zuidzijde van het hoofdhuis

Houten sluis aan de noordzijde van het terrein

Vlaggenmast in een betonnen voet

Een van de twee betonnen leeuwen

De trampoline met één van de twee doelpalen

Vier vazen op een vierkante voet

Rechts in beeld de lantaarnpaal

Twee moderne vazen in het zicht van het hoofdhuus

Houten bank langs het pad richting de theekepel

Op de voorgrond de betonnen trap, achter de boom de houten eendentrap en achterin de bank langs het water

De ronde oprit voor het huis, ook zijn de moderne vazen zichtbaar

Het pad aan de zuidzijde van het huis met aan het begin de voornam uitgegroeide taxus

Wandelpad richting het noordoosten met aan de westzijde vazen op sokkels

Voor de schuur ligt aan de rechterzijde een plein van klinker met keien, en aan de linkerzijde van grindtegels

Wegen en paden

Op het terrein komen verschillende verhardingstypen voor. Deze zijn als volgt:

- Grind:
 - De toegangsweg vanaf de Bonenburgerlaan richting het hoofdhuis met de lus voor het huis. De grindverharding van de lus voor het huis is opgesloten met houten planken;
 - Het terrein ten noordoosten van het hoofdhuis met het brede pad richting het noorden;
 - Een strook rond het hoofdhuis aan de noord- en zuidwestzijde voor de afvoer van hemelwater.
- Keien:
 - Het pad aan de zuidzijde van het hoofdhuis langs het water;
 - Het pad van de schuur richting de sluis aan de noordoostzijde van het perceel;
 - Een verhard stuk aan de zuidzijde van de houten brug aan de noordoostzijde van het perceel;
- Het pad vanaf het grindpad naar de theekoepel;
 - Het pad aan de noordoostzijde van het bijgebouw richting het water;
 - De paadjes tussen de vierkante buxushagen in de omsloten tuin.
- Keien en klinkers in halfsteensverband:
 - De strook verharding aan de voorzijde van het bijgebouw;
 - Het zuidelijke deel van het plein aan de voorzijde van de schuur.
- Klinkers in halfsteensverband:
 - Het pleintje tussen het hoofdhuis en het bijgebouw.
- Grindtegels:
 - Het noordelijke deel van het plein aan de voorzijde van de schuur.

De wegen en paden verkeren in vrij goede staat. Het grindpad richting het noordoosten verkeert in matige staat door mos en onkruid tussen het grind.

De brug met poort aan de toegang van De Bonenburg

Keien voor de brug in het noordoosten

Pad met keien richting de theekoepel

Zicht vanaf het buitenpark over de waterpartij richting de theekepel, met rechts het eiland

Water

De Grift stroomt van het zuiden naar het noorden langs het hoofdhuis. Aan de noordzijde wordt het water in de vijverpartij van het hoofdhuis toegelaten via een te reguleren stuw; deze ligt tussen het huiseiland en het eiland in. Aan de zuidzijde is het mogelijk om water uit te laten. Een derde stuw ligt aan de noordzijde van het eiland en houdt enkel water tegen. Deze stuwen zijn gemaakt van hout en verkeren in matige tot slechte staat door rotting. Het water in de vijver rond het huis kan om deze reden minder goed worden vastgehouden. Het waterpeil van de vijver tijdens de inventarisatie begin december 2017 was goed, dit door een natte herfst.

Rond het huiseiland komen verschillende varianten van beschoeiing voor: houten planken, houten palen en een betonnen rand. De betonnen rand loopt aan de zuidoostzijde van het hoofdhuis tot aan het einde van de tuinmuur richting het noorden. Aan de noordzijde is gebruik gemaakt van planken bij het stroompje tussen het huiseiland en het eiland. Deze oeverbeschoeiing is in goede staat.

Aan de west- en zuidzijde is gebruik gemaakt van houten palen. Deze oeverlijn verkeert in matige tot, op sommige plekken, slechte staat. Op diverse punten zijn de palen weggerot waardoor de oeverlijn is gaan afkalven. Ook rond het eiland in het westen zijn houten palen gebruikt. De staat waarin deze verkeren is slecht te beoordelen door de overhangende beplantingen op het eiland.

Er is gebruik gemaakt van verschillende typen beschoeiingen. Op de bovenste afbeelding is te zien dat de beschoeiing op enkele plekken in slechte staat verkeert.

Zicht vanaf het terras richting de toegangspoort. Het zicht wordt geblokkeerd door de rhododendrons. Langs het water staan sierplanten.

Links is het vak met sierplanten voor de schuur, rechts ligt een vak in het gazon

De besloten tuin is afgesloten met een haag en een tuinmuur. In de tuin staan diverse heesters. Er is op kleine schaal een geometrische inrichting gecreëerd.

Rond de theekoepel ligt gazon, aan de oostzijde ligt een perceel bos met monumentale bomen en een dichtgegroeide heesterlaag

Bepantingen

Aan de noordzijde van het huisperceel ligt een stukje bos langs het water, op het eiland aan de noordzijde en aan de oostzijde van de theekoepel. De noordelijke strook bestaat uit enkele monumentale bomen met een onderbegroeiing van heesters. Op het eiland staan vier monumentale eiken met enkele heesters als onderbegroeiing. Aan de oostzijde van theekoepel bestaat de strook uit enkele monumentale eiken, een grote cypres, opschot en diverse heestersoorten. Aan de westzijde nabij de theekoepel worden de heesters gesnoeid om de koepel vrij te houden.

De bosstroken zijn niet in optimale conditie; dit komt voornamelijk door de heesterlaag in de bosstroken, die gedund moet worden.

Op het terrein staan op diverse punten solitaire bomen. Aan de zuidzijde van het huis staat een uitgegroeide taxus met daarnaast een prunus. Langs het water staan een els en een wilg. Op het eiland staan enkele bomen en heesters. Ten noorden van de theekoepel, bij de trampoline, staan vier monumentale eiken in het gras. In de besloten tuin, en ten westen van de schuur staan enkele kleine sierbomen.

De solitaire bomen zijn in goede conditie. Een monumentale boom in de bosstrook aan de oostzijde van de theekoepel heeft een beschadigde kroon door een recente bliksemslag.

Bij de entree staan aan weerszijden van de weg twee grote groepen rhododendrons. Het eiland in het water is dichtgegroeid met rhododendrons. Ten noorden van de schuur staan enkele hulsten bij elkaar. Deze heestergroepen verkeren in goede conditie.

Op het terrein staan drie hagen:

- De ronde buxushaag op het voorplein in gazon;
- De taxushaag rond de besloten tuin;
- In de besloten tuin enkele buxushagen in een vierkant.

De hagen verkeren alle in goede conditie.

Op het terrein komt op twee punten sierbepantingen voor: langs de sloot een strook bepantingen (reeds afgezet) en in de besloten tuin. In deze tuin zijn langs de rand borders van lage heesters en vaste planten afgewisseld. In het gazon staat een metalen boog met een klimroos en enkele vruchtdragende solitaire heesters.

Op diverse punten zijn vazen met sierplanten aangebracht. Op twee punten staan moderne hoge vazen, op het voorplein aan de westzijde van de ronde oprit en op het terras ten zuiden van het hoofdhuis. Historiserende vazen staan langs de trap naar de voordeur, langs de westzijde van het pad richting het noordoosten en als onderdeel van het hekwerk bij de ingang op de brug. De (sier)bepantingen verkeren, voor zover te beoordelen in de herfst, in goede conditie.

Het huiseiland bestaat voornamelijk uit gazon, en verkeert in goede conditie

Op het voorgazon staat een ronde haag in de lus van de oprit. Rechts van het huis is de uitgegroeide taxus zichtbaar

In het gazon staan diverse monumentale eiken

Luchtfoto met de grens van het rijksmonument De Bonenburg, en het huiseiland.

3.3 Waardestelling

De stedenbouwkundige of landschappelijke situering

Landgoed De Bonenburg ligt op de rand van de Veluwe, ten zuidoosten van de plaats Heerde, op de overgang van het hoge Veluwegebied naar het natte, lager gelegen IJsseldal. Het plangebied maakt deel uit van een groter geheel: het oude landgoed De Bonenburg, dat momenteel op het huiseiland na in eigendom is van Stichting Gelders Landschap en Kastelen, en het nieuwe De Bonenburg: de 87 hectare grond die door de heer De Ruyter bij het landgoed zijn betrokken. Hoewel het landgoed in eigendom is gescheiden, is het wel herkenbaar als één geheel. Wel is het huiseiland enigszins geïsoleerd geraakt door het verdwijnen van de zichtlijn op de Heerder Enk en het verdwijnen van twee bruggen, waarmee o.a. de verbinding met het Bonenburgerbos verloren is gegaan.

De vorm, onderliggende structuren

Twee belangrijkste structurende elementen zijn De Bonenburgerlaan, die buiten het plangebied valt, en de waterstructuur met de Grift. De Grift is een middeleeuwse watergang die met een aftakkende lus het hoofdhuis omgracht. Al in de 17^e eeuw is er sprake van een huiseiland. Hierin is de geschiedenis van De Bonenburg als verdedigbaar kasteel met erf te herkennen. De rechthoekige grachten zijn in ca. 1815-1830 vergraven tot vijvers in landschapsstijl waarmee het effect van een meanderende rivier of beekloop om het huiseiland is bereikt.

Het idee achter het ontwerp

De huidige tuin- en parkaanleg in het plangebied is te karakteriseren als een arcadisch parklandschap in landschapsstijl en dateert in structuur uit ca. 1815-1830, waarbij oudere elementen, zoals de omgrachting van het huiseiland, zijn verwerkt. Het huiseiland vormt het hart van het grotere landgoed De Bonenburg en is het meest uitgewerkte onderdeel van de aanleg. Het ontwerp zet zich voort buiten de grenzen van het plangebied (het huiseiland) en dient dan ook in samenhang met zijn omgeving te worden bekeken. Er zijn twee hoofdbelevingspunten. Het eerste is het zicht vanaf de brug over de Grift aan het einde van de Bonenburgerlaan op de achtergevel van het huis, waarbij de relatie met de Grift een belangrijke rol speelt. Het tweede belevingspunt is dominant sinds de vernieuwing van de voorgevel omstreeks 1850 en betreft het zicht vanaf de Bonenburgerlaan op de parkcompositie, waarbij de pronkgevel van het huis en vijver als beekloop een belangrijke rol spelen.

De aanleg in landschapsstijl is in structuur aanwezig maar aanzienlijk vereenvoudigd, door het verdwijnen van het pad onderlangs de koepel, het terugbrengen en vereenvoudigen van de beplanting en het verdwijnen van het zicht op de kerk van Heerde. Door het verdwijnen van het pad onderlangs de koepel is de rondwandeling verloren gegaan. Recente wijziging zoals de omvorming van het voorperk tot rond gazon (ca. 1950) en de aanleg van een geometrische tuin (ca. 2000) passen qua vormgeving niet bij de vloeiende lijnen van de aanleg in landschapsstijl.

De samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen

Kenmerkend voor de 19^e aanleg in landschapsstijl is de afscherming met beplanting van het dienstdeel, een situatie die tot ca. 1976 intact was. Hiermee lag de nadruk van de beleving van het park op de poort, het hoofdhuis en de theekoepel. Het waren deze bouwwerken die beeldbepalend waren in de aanleg. Omdat de beplanting vanaf 1976 rigoureuus is teruggebracht en het koetshuis in 1975 is gesloopt, is dit effect verdwenen. Het dienstgedeelte heeft zich na de sloop van het koetshuis tot tuin ontwikkeld. Met het verdwijnen van twee van de drie bruggen is een deel van de samenhang met de rest van het landgoed verloren gegaan.

De gebruikte materialen en beplanting en de afwerking

De beplanting op het huiseiland is grotendeels origineel, maar versoerd. De beplanting is na 1976 ten opzichte van de historische omvang sterk verminderd: bloemperken en kuipplanten zijn verdwenen en de beplanting die het dienstgedeelte afschermd is verdwenen. Het gevolg is dat de oorspronkelijke opzet van de aanleg in de actuele situatie minder helder is. De aanwezige beplanting verkeert over het algemeen in goede staat.

De bouwkundige elementen (gebouwen, bruggen, tuinsieraden etc.)

Het hoofdhuis, de theekoepel en de tuinmuur zijn als rijksmonument beschermde gebouwde elementen in de aanleg. In het plangebied stond oorspronkelijk meer bebouwing. Het grote historische koetshuis, de schuur/varkensstal en een priël, en zijn verdwenen. Het huidige "koetshuis", dat dateert uit 1976, is een eenvoudig bouwwerk dat vooral qua schaal detoneert in de aanleg (te klein!). De vele tuinsieraden (vazen, leeuwen) in de parkaanleg zijn niet origineel maar recente toevoegingen door de voorlaatste eigenaar, de heer De Ruiter.

Andere historische aspecten

Bijzonder aan De Bonenburg is de geschiedenis als havezathe, een verdedigbaar stenen huis met slotgracht. Deze geschiedenis is nog altijd herkenbaar aan de omgrachting van het huiseiland door de tot vijvers vergraven Grift. De Grift zelf speelt als oeroud element ook een belangrijke rol in de tuin- en parkaanleg en geschiedenis van de Bonenburg. Niet alleen als De Grift bepalend voor de realisatie en vorm van het huiseiland; het afwateringskanaal is ook een zichtbare manifestatie van het feit dat De Bonenburg gerealiseerd is op een overgang tussen hoog, droog en laag, nat gebied

Waardestelling

De historische tuin- en parkaanleg op het huiseiland is aanzienlijk vereenvoudigd, maar op hoofdlijnen en qua structuur intact. Hoewel er onderdelen van de aanleg ontbreken is, de tuinhistorische waarde van het plangebied, het huiseiland van De Bonenburg, **hoog**. Op de locatie van het voormalige koetshuis ligt een tuinaanleg van recente datum; de tuinhistorische waarde van deze tuin is **indifferent**.

Literatuur

Albers Adviezen, *Bonenburg beheersvisie 2004* (2003/2004)

Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland. Deel II Gelderland* (Haarlem, vierde druk 1894)

Hoogenberk, E. 'Historische onthullingen bij de restauratie van "De Bonenburg" te Heerde', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996)

Kamerling-Onnes, G.A., 'Herinneringen', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996)

Otten, D., *Historie van Heerde in woord en beeld* (Heerder Historische Vereniging, (1995)

Rook, A.J. 'De Bonenburg te Heerde', in: H.G. Bosch e.a., *Heerde historisch gezien* (1976), p. 65-68

Stichting Particulier Historische Buitenplaatsen, *Beheersplan De Bonenburg 2002-2012* (2002)

Wit, J.A. de, 'De Van Regteren Altena's op de Bonenburg. 1850-1954', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996)

Noten

1. Rook, A.J. 'De Bonenburg te Heerde', in: H.G. Bosch e.a., *Heerde historisch gezien* (1976), p. 67
2. Otten, D., *Historie van Heerde in woord en beeld* (Heerder Historische Vereniging, (1995), p. 20
3. Rook, A.J. 'De Bonenburg te Heerde', in: H.G. Bosch e.a., *Heerde historisch gezien* (1976), p. 65
4. Hoogenberk, E. 'Historische onthullingen bij de restauratie van "De Bonenburg" te Heerde', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 13
5. Hoogenberk, E. 'Historische onthullingen bij de restauratie van "De Bonenburg" te Heerde', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 14
6. Otten, D., *Historie van Heerde in woord en beeld* (Heerder Historische Vereniging, (1995), p. 20
7. Idem.
8. Gelders Archief toegang 0875 Rijkswaterstaat inv.nr. 185
9. *Arnhemsche Courant* 15-10-1815
10. *Arnhemse Courant* 13-12-1828
11. De theekepel dateert volgens het monumentenregister uit het tweede kwart van de 19^e eeuw, maar is mogelijk al in 1815 of 1816 gerealiseerd, het jaartal waarin de omvorming in landschapsstijl mogelijk is begonnen.
12. *Opregte Haarlemsche Courant*, 21-10-1830
13. Verkoopadvertentie *Algemeen Handelsblad* 13-05-1850
14. De Wit, J.A., 'De Van Regteren Altena's op de Bonenburg. 1850-1954', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 23
15. De Wit, J.A., 'De Van Regteren Altena's op de Bonenburg. 1850-1954', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 25
16. De Wit, J.A., 'De Van Regteren Altena's op de Bonenburg. 1850-1954', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 36
17. Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland. Deel II Gelderland* (Haarlem, vierde druk 1894), p. 247
18. Nationaal Archief, Inventaris van het archief van het Staatsbosbeheer, 1928-1986, toegang 2.11.5102, inv. nr. 80
19. Kamerling-Onnes, G.A., 'Herinneringen', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 58
20. Kamerling-Onnes, G.A., 'Herinneringen', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 66
21. Kamerling-Onnes, G.A., 'Herinneringen', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 58-60
22. Nationaal Archief, Inventaris van het archief van het Staatsbosbeheer, 1928-1986, toegang 2.11.5102, inv. nr. 80
23. Rook, A.J. 'De Bonenburg te Heerde', in: H.G. Bosch e.a., *Heerde historisch gezien* (1976), p. 68
24. Albers Adviezen, *Bonenburg beheersvisie 2004* (2003/2004), p. 7
25. Hoogenberk, E. 'Historische onthullingen bij de restauratie van "De Bonenburg" te Heerde', in: *Heerde Historisch* nr.80 (sep. 1996), p. 17